

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

Qo‘lyozma huquqida

UDK 664.64.016.8

Kaimov Mirjalol

**Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish korxonalarida
innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash
orqali korxonalarining samaradorligini oshirish (Samarqand
viloyati «Urgut shaxri Urgut Fayz Savdo» MCHJ
korxonasi misolida).**

5A610101 - Xizmatlar sohasi (restoran ishi)

Magistr

akademik darajasini olish uchun

yozilgan dissertatsiya

Ilmiy rahbar: t.f.d., professor J.M. Kurbonov

SAMARQAND -2020

MUNDARIJA

Kirish.....	3
1 Innovatsiyaning mohiyati va uning O‘zbekistonda rivojlantirilishi.....	9
2. Samarqand viloyatida umumiy ovqatlanish korxonalarini modernizatsiyalashning innovatsion holatini tadqiqoti.....	16
3. Samarqand viloyati Urgut shahar “Urgut Fayz Savdo” MCHJ umumiy ovqatlanish korxonasini modernizatsiya innovatsion holatini baholash	24
3.1. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi moddiy texnik bazasining holati.....	26
3.2. Korxonada innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash ning takomillashtirilgan metodi.....	32
3.3. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi texnikaviy - iqtisodiy modernizatsiyasining iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlarini hisoblash	36
3.4. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi salqinlovchi jihoz larni modernizatsiyalash bilan samaradorligini hisoblash	41
3.5. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi «Markaziy univermagda» ovqatlanish bufetini tashkil etish va uning samaradorligini hisoblash	44
4. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazi texnikaviy holatini innovatsion yaxshilash bilan samaradorligini oshirish.....	48
4.1. Univermag savdo korxonasining elektron texnika holati.....	48
4.2. Univermagdagi mebellar va inventarlarning yangilanishi va savdo samaradorligini oshirish chora tadbirlari.....	53
5. “Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasida xayot faoliyati xafsizligi.....	59
5.1. Mexnat muxofozasi qonuniga roiya etishni taminlash.....	59
5.2. Savdo korxonalarida elektr va yong’in xafsizligini taminlanganligi....	62
Xulosa va takliflar.....	65
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.....	69

Kirish

Mavzuning dolzarbligi: «Biz O‘zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo‘ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-marifat va innovatsiya bilan erisha olamiz» –deb takidlaydi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev Oliy Majlisga Murojatnomasida¹.

Hozirgi vaqtda O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti jadal sura’larda rivojlanib bormokda. Jumladan, sanoatning 12 ta etakchi tarmog‘ida modernizatsiyalash va raqobatdoshlikni kuchaytirish dasturlari jadal amalga oshirilmoqda. Natijada o‘tgan yili iqtisodiy o‘sish 5,6 foizni tashkil etdi. Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmi 6,6 foizga, eksport – 28 foizga ko‘paydi. Oltin-valyuta zaxiralarimiz 2019 yil davomida 2,2 milliard dollarga ortib, 28,6 milliard dollarga etdi. Ayniqsa, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar 4,2 milliard dollarni tashkil etib, 2018 yilga nisbatan 3,1 milliard dollarga yoki 3,7 barobar o‘sdi. Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi 20 foizdan 15 foizga tushirildi. Buning hisobidan o‘tgan yili soliq to‘lovchilar ixtiyorida 2 trillion so‘m qoldi. Joriy yilda bu raqam 11 trillion so‘mni tashkil etishi kutilmoqda. Bir yilda tadbirkorlar ixtiyorida shuncha mablag‘ qolishi, albatta, ularga o‘z bizneslarini innovatsion rivojlantirish uchun juda katta qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Ma‘lumki, Samarqand viloyati turistik imkoniyatlari bilan jaxonda mashxur hisoblanadi. SHuning uchun ham turizmning bizda jadal rivojlantirilishi ayniksa mexmonxona, umumiy ovqatlanish va boshqa viloyatda xizmat ko‘rsatish soxasidagi barcha korxonalarini intensiv rivojlanishga olib keladi.

Prezidentimizning murojatnomasiga asosan, 86 ta davlat fuqarolariga vizasiz va 57 ta davlat fuqarolariga soddalashtirilgan viza rejimi joriy etilishi natijasida o‘tgan yili yurtimizga 6,7 million nafar xorijiy sayyoh tashrif buyurdi. Bu 2016 yilga nisbatan 4,7 million nafarga yoki 3,3 barobar ko‘p mexmonlar kelishi kutilmokda. yurtimizda, turizmni iqtisodiyotning strategik tarmog‘iga aylantirish ustuvor vazifasi bo‘lib qoladi., turizmni iqtisodiyotning strategik tarmog‘iga

¹ <https://zamin.uz/uzbekiston/66011-prezident-uzbekistonni-jadal-islohotlar-ilm-marifat-va-innovatsiya-bilan-rivojlangan-mamlakatga-aylantira-olamiz.html>

aylantirish biz uchun ustuvor vazifa bo‘lib qoladi. Hukumat oldidagi eng muhim vazifalardan biri – joriy yilda yurtimizga keladigan turistlar sonini 7,5 millionga etkazishdan iborat.

Xuddi shuningdek, murojatnoma asosida tuzilgan O‘zbekiston Respublikasining 2035 yilgacha rivojlanish Strategiyasining konsepsiyasi qabul qilindi. Bunda, iqtisodiyotni rivojlantirish yuqori texnologiyalar va eksportga yo‘naltirilgani, sanoat industriyasiga barqaror o‘tish, zamonaviy infratuzilmaga ega bo‘lish, erkin moliyaviy bozorga o‘tish, innovatsiyalar va texnologiyalarni barcha sohada rivojlantirish, fan va texnologiyalarni joriy etish va boshqalar ko‘rsatilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 4 martdagi PF-4707-son «2015-2019 yillarda ishlab chiqarishni tarkibiy qayta o‘zgartirish, modernizatsiyalash va diversifikatsiyalashni ta’minlash bo‘yicha tadbirlar dasturi haqida»gi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 29 avgustdagi 251-sonli «O‘zbekiston Respublikasi aholisini 2015-2020 yillarda sifatli oziq-ovqat bilan ta’minlash bo‘yicha tadbirlar konsepsiyasi va kompleksini tasdiqlash to‘g‘risida»gi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi farmon va qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

YUqorida keltirilganlardan xulosa qilgan xolda, tanlangan mavzu o‘ta dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotning ob’ekti va predmetining belgilanishi: Magistirlilik dissertatsiyasida, Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash orqali korxonalarining samaradorligini oshirish va bu bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish maqsadida ilmiy izlanishlar olib boriladi.

Jumladan, Samarqand viloyati «Urgut shaxri Urgut Fayz Savdo» MCHJ korxonasi innovatsion faoliyatini tahlil etib ilmiy tadqiqotlar olib borib, uning kelajakdagi innovatsion rivojlanishini belgilash. Tadqiqot davomida ushbu mavzu

bo'yicha ma'lumotlarni yig'ish va tahlilini olib borish, izlanish metodlari orqali izlanishlar olib borish, mavjud korxonadagi savdo, ovqatlanish xizmat ko'rsatishda zamonaviy jihoz larni qo'llash bo'yicha hisoblar olib borish, yangi-innovatsion elektron uskunalarni qo'llash bo'yicha takliflar kiritish va ularning korxonada ishlab chiqarishining samaradorligini oshirishini ko'rsatib berish va boshqalar olib boriladi.

Tadqiqot maqsadi: Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash, Samarqand viloyati «Urgut shaxri Urgut Fayz Savdo» MCHJ korxonasi misolida innovatsion yangilanishi bilan korxonaning samaradorligini oshirish hisoblanadi.

Magistirlilik dissertatsiyasi maqsadidan kelib chiqqan holda quyidagi **vazifalar** qo'yilgan:

- Innovatsion texnologiyalar mohiyati va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni;

- Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash;

- Urgut shahar “Urgut Fayz Savdo” MCHJ ” qarashli “Baxor” savdo markazi umumiy ovqatlanish oshxonasida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash;

- Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazlari ovqatlanish texnikaviy holatini innovatsion yangilash bilan samaradorligini oshirish.

- Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazida savdo va ovqatlanish elektron vositalarini yangilash bilan samaradorligini oshirilishi.

Tadqiqotning asosiy masalalari va farazlari:

“Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo va ovqatlanish markazi elektron vositalarini va jihoz larini innovatsion yangilash bilan samaradorligini oshirish.

Markazdagi ovqatlanish oshxonasi va bufetining jihozlarini zamonaviy yuqori unumdorli jihozlarini yangilash bilan iste'molchilarga xizmat ko'rsatish

jarayonini jadallashtirish va sanitariya gigiena holatini yaxshilash bilan samaradorligini yaxshilash.

Xuddi shuningdek, markazdagi savdo jarayonlarida innovatsion elektron vositalari: kassa aparatlari, elektron tarozilar, salqinlovchi apparatlar va boshqa elektron vositalarni zamonaviy vositalar bilan yangilash bilan savdo jaryonlarining samaradorligi oshiriladi.

Mavzu bo'yicha qisqacha adabiyotlar tahlili: dissertatsiya ishini bajarishda O'zbekiston Respublikasi Qonunlari, Prezident SH.M.Mirziyoevning Farmonlari, Qarorlari va asarlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, me'yoriy hujjatlari. shuningdek, tadqiqot ishida mamlakatimiz va chet ellik olimlarning mavzu doirasidagi ilmiy ishlari, tavsiyalari va ularda qo'llanilgan metodologik tamoyillari asos qilib olindi.

Umumiy ovqatlanish korxonalarini va savdoni rivojlantirish, texnik-texnologik takomillashtirish, samaradorligini oshirish xorijiy olimlar: S.M.Yampolskiy, S.G.Galuza², V.I.Terexin³, V.I.SHalun⁴, YU.A.Lvov⁵, P.Samuelson⁶, K.A.Raitskiy⁷, T.V.Emelyanova⁸, O.P.Efimova⁹ va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan. Mustaqillik yillarida mamlakatimiz olimlari tomonidan ham ushbu mavzu bo'yicha qator ilmiy izlanishlar olib borildi. Xususan, M.Q.Pardaev¹⁰, I.Ivatov¹¹, M.M.Muxammedov¹², I.S.Tuxliev¹³,

² Ямпольский С.М., Галуза С.Г.Экономические проблемы управления научно техническим прогрессом.Киев:Наук.думка,1976.С.364

³Терехин В.И. Повышение эффективности производства новой техники.Москва "Экономика"1987.-С.8-50

⁴ Шалун В.И. Общественное питание-на новый технический уровень.Москва «Экономика» 1987. С.24-84

⁵Львов Ю.А."Основы экономики и организации бизнеса".-С.Петербург – МГП "ФОРМИКА".-1992 -384с

⁶Самуэльсон П."Экономика"1 том .М.:НПО "Алган" ВНИСЧИ 1992 г – 335 стр.

⁷ Раицкий К.А.Экономика предприятия.Учебник.-М.:ИВЦ «Маркетинг».2003.с.683

⁸Емельянова Т.В. Экономика общественного питания гМинск .Высшая школа.2003

⁹Ефимова О.П.Экономика общественного питания.Минск.Новое знание,2008.с.348

¹⁰ Пардаев М.Қ,Исроилов Ж.И,Ғаппаров А.Қ.Хизмат кўрсатиш соҳасида иқтисодий таҳлилни такомиллаштириш муаммолари.Рисола.Самарқанд."Зарафшон",2009.ғ 66 б.

¹¹Иватов И.Ресторанное хозяйства в туристической сфере.Учебное пособие. - Т.:ТГЭУ,1998. Ғ с131.,Савдода маркетинг фаолияти.Монография.Т.:ТДИУ,2004.

¹²Мухаммедов М.М. и др.Экономика торговли.Самарқанд.1998.с.282

¹³Тухлиев И.С.ва бошқалар.Туризмни режалаштириш.Дарслик.Т.: "Иқтисод - молия", 2010- 264 б.,Туризм асослари.Ўқув кўланма.Самарқанд,2010

D.X.Aslanova¹⁴, O.A.Abdullaev¹⁵, B.A.Abdukarimov¹⁶, T.S.Sharipov¹⁷ kabi etakchi olimlar shug‘ullanib o‘z qarashlarini ilmiy adabiyotlarida aks ettirdilar.

Ovqatlanish savdo korxonalarida mahsulotlar sifatini oshirish, korxonalar samaradorligini oshirish, raqobat bardoshligini yaratish masalalari bo‘yicha hozirgi vaqtda mamlakatimizda va chet ellarda jadal sur‘atlar bilan ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Xuddi shuningdek, ushbu mavzu bo‘yicha o‘zimizda va chet elda olib borilgan tadqiqotlar o‘z ko‘lami bilan keng bo‘lishiga qaramay, ularda aynan, korxonadagi savdo va ovqatlanish ishlab chiqariladigan mahsulotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha olib borilgan ishlar bizningcha etarli darajada emas.

Tadqiqotda qo‘llanilgan uslublarning qisqacha tavsifi: magistrlik dissertatsiyasini bajarishda ish doirasidagi tadqiqotlar davomida statistika va iqtisodiy tahlilning qiyoslash, anketa so‘rovi o‘tkazish, guruhlash, tanlab kuzatish, korxonalar samaradorligini hisoblash kabi bir qator usullaridan foydalanildi

Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati: tadqiqotning nazariy ahamiyati innovatsion texnologiyalar mohiyati va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni, umumiy ovqatlanish korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash bilan belgilanadi.

Urgut shahar “Urgut Fayz Savdo” MCHJ” qarashli “Baxor” savdo markazi umumiy ovqatlanish oshxonasida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlash.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati esa O‘zbekistonda, xususan Urgut shahar “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazlari ovqatlanish va

¹⁴ Aslanova D.X.Трудоёмкость продукции общественного питания и резервы её снижения:автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук.Ф Киев .1992-с.20.

¹⁵ Абдуллаев Ё.А. Статистиканинг умумий назарияси.Дарелик .Т.:”Ўқитувчи”, 1993-240б.Бозор иқтисодиёти асослари:Т.:”Меҳнат”, 1997- 432б., Макроиқтисодий статистика.-Т.:”Меҳнат”,1998.-382б. Статистика назарияси.- Т.:”Меҳнат”,2000.-448б., Кичик бизнес ва тадбиркорлик асослари.-Т.:”Меҳнат”, 2002.-215б.

¹⁶ Абдукаримов Б.А.Ички савдо иқтисодиёти.-Т.:”Фан ва технолгия”,2 том 2008.-224б.

¹⁷ Шарипов Т.С.Умумий овқатланиш корхоналари самарадорлигини оширишнинг ташкилий иқтисодий механизмларини такомиллаштириш (Самарқанд вилояти мисолида):иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун диссертация автореферати.Самарқанд 2010й

savdo texnikaviy holatini innovatsion yangilash bilan samaradorligini oshirish yullarini aniqlash mumkinligi bilan belgilanadi..

Tadqiqotning ilmiy yangiligi .Innovatsion texnologiyalar mohiyati va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni o'rganilib uning iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari belgilandi;

▪ Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish savdo korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillari: ularni rivojlantiruvchi va to'siq bo'luvchi omillari aniqlandi;

▪ Urgut shahar "Urgut Fayz Savdo" MCHJ " qarashli savdo korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillari: ularni rivojlantiruvchi va to'siq bo'luvchi omillari aniqlandi;

▪ Urgut Fayz Savdo" MCHJga qarashli "Baxor" savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi jihozlari va savdo elektron vositalarini yangilash bilan samaradorligi oshirildi;

▪ Korxonalarining iqtisodiy samaradorligini hisoblash metodi takomillashtirildi.

Dissertatsiya tarkibining qisqacha tavsifi: dissertatsiya kirish, uchta bob, xulosa, adabiyotlar ro'yxatidan tarkib topgan. Ishning umumiy hajmi 73 betdan iborat.

1. Innovatsiyaning mohiyati va uning O‘zbekistonda rivojlantirilishi.

Innovatsion texnologiyalar mohiyati – karitalni yo‘naltirishning yangi sohalarini izlash, mavjud mahsulotlar oldi sottitakomillashtirish va yangilarini yaratish, shaxsiy ustuvorlikni rivojlantirish, daromad olish uchun turli imkoniyatlardan samarali foydalanish deb ta‘riflash mumkin. Shu bilan birga tadbirkorlik bozor uchun yangi mahsulot oldi sotti, faoliyat sohasining o‘zgartirilishi yoki yangisi korxonaga yoki tarmoq barro etilishida majburiy foydalanish deb tavsiflanadi.

Innovatsiya tushunchasini hamda innovatsion faoliyatning mazmunini aniqlashtirib olish. Ta‘kidlab o‘tganimizdek, hozirgi raytda “innovatsiya” tushunchasini aniqlab beruvchi, shu jumladan, dunyo mamlakatlari qonunchiligida turli xildagi izohlar mavjud. Xususan, Rossiya Federatsiyasining innovatsiyalar to‘g‘risidagi qonunida innovatsiya amaldagi qonunchilikka ko‘ra intellektual mulk sifatida tan olingan, ilmiy, ilmiy-tadqiqot yoki ilmiy-texnik faoliyat natijasi sifatida tavsiflangan. Masalan, Rossiya Federatsiyasining amaldagi rasmiy statistikasi innovatsiyaga “innovatsiya bu – innovatsion faoliyatning rirovard natijasi sifatida bozorga chiqarilgan yangi yoki mukammallashtirilgan mahsulot yoki xizmatlar hamda amaliyotda foydalanishga joriy etilgan yangi yoki mukammallashtirilgan texnologik jarayon yoki oldi sotti (xizmat) usullaridir”, deya ta‘rif berilgan. Innovatsiya faqatgina bozorga chiqarilganda yoki oldi sotti jarayoniga qabul qilingandagina namoyon bo‘ladi.

Modernizatsiya holati birinchi navbatda korxonaning innovatsion faoliyatidan kelib chiqadi. CHunki, uning natijasida olinadigan ishlab chiqarish mahsuloti (xizmat), uning rivojlanganlik darajasini belgilaydi.

Ma‘lumki, “innovatsiya” (ingl.innovation yangilik kiritish, novatorlik) deganda modernizatsiyaning bosh omili yangi jarayon, mahsulot yoki xizmatning “yangiligiga berilgan investitsiya” natijasida amaliyotga tadbig‘ini tushunamiz. SHuning uchun, modernizatsiyalashdagidek innovatsion jarayonning (faoliyati) rivojlanishiga ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy, intellektual va texnik - texnologik va boshqa omillar ta‘sir etadi.

Xar qanday mamlakatning rivojlanganlik darajasi, undagi intellektual mulkning rivojlanganlik darajasiga bog‘liq. SHuning uchun, barcha mamlakatlar o‘z intellektual mulklarini rivojlanishi borasida, ayniqsa uning davlatda va butun dunyoda himoyalinishiga katta e’tibor beradilar.

Agar biz insonning aqlini, tafakkurini, bilimini va ilmini, zakovatini, qobiliyatini va h.k. uning intellekti desak, unda ana shular yordamida yaratilgan, ijod etgan mahsulot yoki mulk uning intellektual mulki deb yuritiladi.

Intellektual mulkning asosiy manbai bo‘lib insonning ilmiy-tadqiqot faoliyati, inson yashab to‘rgan jamiyatning bu faoliyatga, ayniqsa, bilimiga, ilmiga, umuman fanga texnikaviy rivojlanishga bo‘lgan munosabati va mamlakatning ilmiy va texnologik salohiyati hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda intellektual mulkning yaratilishi va huquqiy muhofazasi bo‘yicha ishlarining tashkillashtirish dunyo mamlakatlarida davlat miqyosida – muhim davlat ishlari sifatida olib borilayapti. CHunki, har qanday mamlakatning rivojlanish darajasi, undagi intellektual mulk bo‘yicha ishlarning qanday darajada olib borilishiga, uning yangi texnika-texnologiyalar yaratilishiga, jamiyat va tabiat qonunlarini o‘rganib, hayotga tadbiiq etganligiga bog‘liqdir. SHuning uchun ham, er yuzidagi minglab ilmiy muassasa va korxonalarda, muntazam ravishda milionlab ilmiy tadqiqot natijalari olinib, tahlil etilib inson hayoti – amaliyotiga tadbiiq etib – bashariyat sivilizatsiyasining rivojlanishiga hissa qo‘shib kelmoqda.

Bugungi kunda O‘zbekiston ham o‘zining rivojlangan intellektual mulki material bazasi keng ilmiy fondi, ilmiy ishlari dunyo miqyosida tan olingan yuqori malakaviy ilmiy kadrlari bilan Markaziy Osiyodagi katta salohiyatga ega bo‘lgan ilmiy markaz hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi ilmiy-izlanish kompleksini jami sohalar profili bo‘yicha kuplab akademik, oliy ta’lim tashkilotlari tashkil topgan.

Bunda ilmiy-izlanish institutlari, oliy o‘quv yurtlari ilmiy-izlanish bo‘limlari, loyiha-konstruktorlik tashkilotlari, ilmiy ishlab chiqarish birlashmalari va eksperimental korxonalar, axborot-hisob markazlarimavjud.

O‘zbekiston o‘zining fan va texnologiyalari rivojlanishini dunyo

hamjamiyati bilan qadamma-qadam hamkorlikda, o‘zaro kelishuvida olib bormoqda. Hozirda, O‘zbekiston Rio Deklaratsiyasiga, BMTning iqlim o‘zgarishi, biologik turli xillik, sahrolanishga qarshi konvensiyasiga, ozon qatlamini himoyalash Vena konvensiyasiga, xavfli chiqindilarning tashilishi va chiqarilishini nazorat qilish Bazen konvensiyasiga qo‘shilib uzaro munosabatlarni ratifikatsiya qilgan. Bundan tashqari, yana 12 dan ko‘p atrof-muhitni saqlash bo‘yicha xalqaro bitimlar va hamkorlik shartnomalariga qo‘shilgan. Masalan: “O‘zbekiston Respublikasining 1968 yil 8 oktyabrda Lokarnoda imzolagan Sanoat namunalarining xalqaro tavsifini ta’ sis etish to‘g‘risidagi Lokarno bitimiga qo‘shilishi haqida”gi, “O‘zbekiston Respublikasining 2000 yil 1 iyulda Jenevada Diplomatik konferensiya tomonidan qabul qilingan Patent huquqi to‘g‘risidagi SHartnomaga qo‘shilishi haqida”gi qonunlari chiqarildi.

O‘zbekiston hukumati faolligida Orol dengizi va Orol dengizi basseynida ekologik muhitni yaxshilash uchun konsepsiya ishlab chiqildi va bu konsepsiya 1994 yili Markaziy Osiyo davlatlari tomonidan qabul qilindi va bu haqda Xalqaro konferensiya (1995 yil sentyabr Nukusda) o‘tkazildi va Nukus Dekloratsiyasi qabul qilindi.

YUrtimiz hayotida turli xildagi Milliy dasturlar ishlab chiqilganki, ularning asosiy vazifasi iqtisodiyotimiz asosiy tarmoqlarini texnologik modernizatsiya qilish, eksport potensialini rivojlantirish va O‘zbekistonning dunyo iqtisodiy xamjamiyatiga integratsiyasini amalga oshirishdan iboratdir.

So‘nggi yillarda respublikada mamlakatning innovatsion salohiyatini yanada rivojlantirish uchun kulay shart-sharoitlarni yaratishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishga, ilmiy-innovatsion faoliyatni rivojlantirish va uni xar tomonlama ko‘llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi.

2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida aholi farovonligini tubdan oshirish va turmush sifatini yaxshilash, jamiyat va davlatni har tomonlama jadal rivojlantirish, mamlakatni modernizatsiya qilish va hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo‘yicha aniq maqsadlar belgilab olindi.

Ilg'or xorijiy tajriba, jahon fanining zamonaviy yutuqlari, innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalar asosida iqtisodiyotning barcha tarmoqlari va ijtimoiy sohani jadal innovatsion rivojlantirishni ta'minlash, mavjud muammolarni hal qilish, shuningdek, innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash, innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalar, ilmiy yutuqlarni joriy etishni rag'batlantirishning institutsional va tashkiliy-huquqiy asoslarini tubdan takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2017 yil 29 noyabrdagi «O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida»gi PF-5264-son farmoni qabul qilindi

Farmon bilan strategik rejalashtirish tizimini yaratish, davlat boshqaruvining innovatsion shakllarini amalga kiritish, fan va innovatsiya faoliyatini rivojlantirishning zamonaviy infratuzilmasini shakllantirish, investitsiyalarni keng jalb qilish, huquqiy bazani takomillashtirish, ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, ijtimoiy va iqtisodiy hayotning dolzarb sohalariga ilg'or texnologiyalarni faol joriy etish kabi mamlakat innovatsion rivojlanishining asosiy yo'nalishlari belgilandi.

Farmon bilan O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi tashkil etildi hamda uning davlat va jamiyat qurilishi, iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi, ijtimoiy rivojlanish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohalaridagi faoliyatining asosiy yo'nalishlari nazarda tutildi. Bundan kelib chiqib, Innovatsion rivojlanish vazirligi O'zbekiston Respublikasining innovatsion va ilmiy-texnik rivojlanishi sohasidagi yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi organ etib belgilandi. Vazirlik davlat ilmiy-texnikaviy dasturlari va loyihalarining yagona buyurtmachisi bo'ladi, innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalarni joriy etish bo'yicha davlat boshqaruv organlari, ilmiy-tadqiqot, axborot-tahlil muassasalari va boshqa tashkilotlar faoliyatini muvofiqlashtiradi.

Innovatsion texnologiyalar hisobiga rivojlanishning zamonaviy yondashuvlarini ishlab chiquvchi, shartli ravishda "kelajak vazirliklari" deb nomlanuvchi ixtisoslashtirilgan idoralarni tashkil qilish bo'yicha jahon

tendensiyasini qayd etib o'tish lozim. Jumladan, xizmatlar sohasini jadal rivojlantirishga va uning tuzilmasini tubdan o'zgartirishga, eng avvalo, innovatsion ishlanmalar va texnologiyalarni joriy etish hisobiga uning sifatini va yalpi ichki mahsulotni shakllantirishdagi rolini oshirishga ko'maklashadi; innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish va joriy etish orqali turizm sohasining raqobatbardoshligini oshirishga ko'maklashadi; iqtisodiyot tarmoqlariga innovatsiyalarni joriy etish sohasida xizmatlar sohasini tubdan takomillashtirish, eng avvalo, innovatsion ishlanmalar va texnologiyalarni joriy etish hisobiga ularning sifatini va yalpi ichki mahsulotni shakllantirishdagi rolini oshirish; qishloq xo'jaligiga innovatsiyalarni joriy etish sohasida:eng avvalo, mavjud er, suv va boshqa tabiiy resurslardan oqilona foydalanish imkonini beruvchi "Aqlli qishloq xo'jaligi" konsepsiyasiga asoslangan qishloq; ijtimoiy rivojlanishga innovatsiyalarni joriy etish sohasida, "Aqlli tibbiyot" va "YAgona tibbiyot axborot markazi", "Xavfsiz shahar", "Aqlli shahar" konsepsiyalarini joriy etish vazifalari ko'rsatib utildi.

Faoliyatda bir-birini takrorlashni istisno etish, yagona yondashuvlarni ta'minlash maqsadida 2018 yil 1 yanvardan boshlab Fan va texnologiyalar bo'yicha Davlat komissiyasi, Fan va texnologiyalar bo'yicha Davlat komissiyasi huzuridagi Ilmiy-texnik faoliyatni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish jamg'armasi, shuningdek, Fan va texnologiyalar agentligi tugatildi.

Tashkil etilgan Innovatsion rivojlanish va novatorlik g'oyalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi o'tkazilayotgan tadqiqotlar bo'yicha hisobot berishning shaffof tizimidan foydalangan holda innovatsion g'oyalar va ularni ishlab chiqishni moliyalashtirishning markazlashtirilgan manbasi hisoblanadi.

Xuddi shuningdek, texnoparklarni tashkil etish maqsadida Fanlar akademiyasi va Oliy attestatsiya komissiyasining faoliyatini tanqidiy o'rganish topshirildi. Farmonda innovatsiyalarni joriy etishning qonuniy asoslarini yaratish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. SHu munosabat bilan, ilmiy va innovatsion faoliyatni davlat tomonidan tartibga solish prinsiplari hamda qo'llab-quvvatlash shakllarini, innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalardan foydalanish

imkoniyatlarini kengaytirishni belgilovchi “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi va “Fan to‘g‘risida”gi qonunlar loyihalari ishlab chiqiladi.

Ushbu farmonni ijro etish yuzasidan 2017 yil 30 noyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida»gi PQ-3416-son qarori qabul qilindi va unga muvofiq vazirlikning tashkiliy tuzilmasi, vazirlik boshqaruv xodimlarining cheklangan soni (82 nafar), markaziy apparati tuzilmasi, vazirlik to‘g‘risidagi nizom, innovatsion rivojlanish va novatorlik g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi ijro etuvchi direksiyasining tuzilmasi, uning Kuzatuv kengashining tarkibi va innovatsion rivojlanish va novatorlik g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi to‘g‘risidagi nizom tasdiqlandi.

O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligining maqomi, asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va majburiyatlari, faoliyatini tashkil etish va hisobot berish tartibi, shuningdek, uning rahbarlarining funksional majburiyatlari va javobgarligini belgilovchi Nizomida: Vazirlik va uning markaziy apparati vazifalari va funksiyalari, huquqlari va javobgarligi, Vazirlik rahbarlarining asosiy funksional majburiyatlari, javobgarligi, Vazirlik faoliyatini tashkil etish, faoliyatining samaradorligi va natijadorligini baholash mezonlari va ish indikatorlari, moliyalashtirish va moddiy-texnik ta‘minlash, uning xodimlari mehnatiga haq to‘lash va moddiy rag‘batlantirish, hisobdorligi belgilab berildi.

Innovatsiyaning eng ilgor soxasi xozirgi vaqtda barcha soxalarga, shu jumladan xizmatlar ko‘rsatish soxasida xam axborot kommunikatsiyalari hisoblanmish elektron texnikalarni amaliyotga joriy etish hisoblanadi. Bu iqtisodiyotda rakamli iqtisodiyot, boshqaruvda elektron xukumat, ishlab chiqarishda esa elektron texnika vositalari va boshqalar hisoblanadi. SHuning uchun ovqatlanish va savdoda bularning kullanilishi albatta istemolchilarga xizmat ko‘rsatishni tubdan uzgartirib kulayliklar yaratiladi.

O‘zbekiston respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 apreldagi pq-3674-sonli « O‘zbekiston respublikasi innovatsion rivojlanish vazirligi huzurida ilg‘or

texnologiyalar markazini tashkil qilish to'g'risida qarori ga asosan: ilmiy va innovatsion faoliyatning rivojlanishini faollashtirish, fan, ta'lim va ishlab chiqarishning yanada keng integratsiyasini ta'minlash, yangi bilimlarni yaratish va ko'llash, ilg'or innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalarni ishlab-chiqish va joriy etishda ilmiy-innovatsion salohiyatdan va ilmiy laboratoriya bazasidan samarali foydalanish bo'yicha sharoitlar yaratish maqsadida: O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi, Fanlar Akademiyasi xamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining «YUqori texnologiyalar o'quv-eksperimental markazi» Davlat korxonasini O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi huzuridagi Ilg'or texnologiyalar markaziga aylantirildi. Jumladan unga, xalqaro darajada patentlash imkoniyatiga ega bo'lgan ilmiy hajmdor va ilg'or texnologiyalarni yaratish, yangi innovatsion mahsulotlarning namunalarini maketlashtirish, modellashtirish, tayyorlashda va ularni tekshirishda ishtirok etish; mahalliy va xorijiy ilmiy va oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda, shu jumladan innovatsion faoliyatni tashkil etish va boshqarish, texnologiyalarning transferi va intellektual mulk ob'ektlarini kommersializatsiyalash masalalari yuzasidan ilmiy konferensiyalar, seminarlar, treninglar va mahorat darslarini tashkillashtirish belgilangan.

Mazkur holatlar innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishni tashkil qilish sohasida davlat boshqaruvining institutsional va tashkiliy-huquqiy asoslarini tubdan takomillashtirishni talab qiladi.

YUqorida keltirilgan manbalardan ma'lum bo'ldiki, O'zbekiston so'nggi yillarda intellektual mulk bo'yicha faoliyati samaradorligini oshirishga, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishda, mamlakatni demokratik yangilashda fanning rolini kuchaytirishga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilib kelmoqda. Zamonaviy sanoat ishlab chiqarish, energetika, qishloq xo'jaligi va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari, fan va texnikaning g'oyat muhim ilmiy va texnologik muammolarni hal qilishga qaratilgan fundamental, amaliy tadqiqotlar va innovatsiya ishlar sohasidagi 25 davlat ilmiy-texnika dasturi bo'icha ishlar olib borilmoqda.

Ilmiy-tadqiqot muassasalarini bazaviy ta'minlash tizimidan ilmiy-texnik vazifalarni hal qilishga qaratilgan maqsadli loyihalarni moliyalashga o'tish ilmiy jamoalar ijodiy faolligini rag'batlantirilishini, ularning sa'y-harakatlari real yakuniy natijalarga erishishga safarbar qilinishini, fan va texnika taraqqiyotining dolzarb masalalari hal qilinishini, ularning ishlab chiqarishga joriy etilishini ta'minladi. Ilmiy-texnika, ayniqsa intellektual mulkni muhofazasi sohasida xalqaro aloqalar jadal rivojlanmoqda. Bunday natijalar, albatta ilmiy izlanish ishlari yurtimizda davlat tomonidan to'g'ri yo'naltirilganligini natijasidir.

YUqorida qayd etilgan barcha tashkiliy-amaliy ishlar O'zbekistonda innovatsion faoliyatni rivojlantirilishi bo'yicha qilingan muhim ishlar hisoblanib, yurtimiz ravnaqiga o'z hissasini qo'shadi. Pirovard natijada, O'zbekistonni rivojlantirishning innovatsion yo'li iqtisodiy o'sishning harakatlantiruvchi kuchi, mamlakat barqarorligi va aholi farovonligini ta'minlashning omili bo'lishiga ishonamiz.

2. Samarqand viloyatida umumiy ovqatlanish korxonalarini modernizatsiyalashning innovatsion holatini tadqiqoti

Modernizatsiya holati birinchi navbatda korxonaning innovatsion faoliyatidan kelib chiqadi. Chunki uning natijasida olinadigan ishlab chiqarish mahsuloti (xizmat), uning rivojlanganlik darajasini belgilaydi.

Ma'lumki, innovatsiya deganda modernizatsiyaning bosh omili (ingl.innovation yangilik kiritish, novatorlik) yangi jarayon, mahsulot yoki xizmatning "yangiligiga berilgan investitsiya" natijasida amaliyotga tadbig'ini tushunamiz. SHuning uchun modernizatsiyalashdagidek innovatsion jarayonning (faoliyati) rivojlanishiga ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy, intellektual va texnik - texnologik va boshqa omillar ta'sir etadi.

Umumiy ovqatlanish korxonalarining samaradorligini oshirish undagi ishlab chiqarishni yangi innovatsion yutuqlar asosida jadallashtirish va iqtisodiyot tarkibini takomillashishiga bog'liq bo'ladi. Bunday vazifalarni bajarishda uning

moddiy-texnikaviy bazasini rivojlantirish va mavjud asosiy ishlab chiqarish fondlaridan foydalanish samaradorligini oshirish o'ta muhim hisoblanadi.

Korxonalar iqtisodiyotining rivojlanishi uning modernizatsiyalash holatiga bog'liqligini yuqorida ko'rib chiqdik.

Rossiya ilmiy izlanish instituti tomonidan korxonalarni modernizatsiyalash uchun uning innovatsion faoliyatiga qarshilik ko'rsatuvchi va ularning rivojlanishiga yordam beruvchi omillarini aniqlash omillar guruhi, innovatsion faoliyatga to'sqinlik etuvchi omillar va innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillarni ishlab chiqishgan. Ushbu omillarni takomillastirgan shaklda quyidagi 1-jadvalda keltiramiz.

Jadvalda keltirilganlardan ko'rinyaptiki, haqiqatdan ham ular tarkibida asosiy o'rinni iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy, intellektual va texnik-texnologik va boshqalar o'rin egallaydi.

Demak, korxonalar tadbirkorlik faoliyati amaliyotida modernizatsiya innovatsiyaning tadbirida, ularga qanday omillar qarshilik ko'rsatishi va qaysilarini jadallashtirishimizni bilishimiz uchun ularni amaliyotda sinash maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz

1-jadval

Korxonalar innovatsion faoliyat (jarayon)ga ta'sir etuvchi asosiy omillar

Omillar guruhi	Innovatsion faoliyatga to'sqinlik etuvchi omillar	Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi faktorlar
Iqtisodiy, texnikaviy	Innovatsion loyixalarni moliyalashtirishda mablag'larning etishmasligi, moddiy va ilmiy texnika bazaning etishmasligi, joriy ishlab chiqarish bo'yicha kizikishlarning ustunligi, zahira quvvatlarining kamligi	moddiy –texnik va moliyaviy zahiralarning, zaruriy xujalik va ilmiy-texnik infratuzilmalarning borligi
Siyosiy, huquqiy	antimonopol, soliq, amortizatsiya, patent litsenziyalash qonunlari tomonidan cheklanish.	Innovatsion faoliyatni kengaytirish bo'yicha qonunlarning chora tadbirlari (ayniqsa imtiyozlar), innovatsiyaning

		davlat tomonidan qo'llab quvvatlanishi
Ijtimoiy psixologik madaniy	Xodimlar statusini o'z-gartirish, yangi ish izlashga majbur bo'lish yangi ishni qayta rejalashtirish, fao-liyat turini qayta dasturlash, ahloq normalari va shakl-langan udumlarning buzili-shi mavhumlikdan qo'rquv, omadsizlik uchun jazolanish-dan qo'rqish kabi oqibatlariga olib keluvchi o'zgarishlarga qarshilik qilish	Innovatsion jarayon-larda qatnashuvchilarni ma'naviy rag'batlantirish, umumiy tan olish, o'z-o'zini namoyon qilishda imkoniyatlar bilan ta'minlash. Mexnat jamoasida psixologik muhitni yaratish.
Tashqiliy-boshqaruv-li	Qisqa muddatda o'z-o'zini qoplashga yo'naltirish, innovatsion faoliyat bo'yicha qatnashchilarning qiziqish-lari bilan moslashtirish-ning murakkabligi rejalash-tirishda talabchanlik	Tashkiliy tuzilmaning egiluvchanligi, boshqarishda demokratik uslubga yondashish, gorizontaal axborot oqimining ustuvorligi, o'z o'zini rejalashtirish, korrektirovkalarni o'tkazish, avtonomiya, maqsadli ishchi gu-ruhlarni shakllantirish

SHuning uchun, biz jadvalda keltirilgan faktorlarning O'zbekiston korxonalarini bo'yicha, jumladan, Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalarini bo'yicha tahlilini olib bordik va quyidagi natijalarga erishdik.

SHuning uchun biz Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalarining modernizatsiya innovatsion holatini va unga ta'sir etuvchi faktorlarini aniqlashda asosiy e'tiborni iqtisodiy, ishlab chiqarish (texnik texnologik) va boshqa omillarga qaratdik.

Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalarining tanlab olingan 191ta umumiy ovqatlanish korxonalarining (restoran, oshxona, kafe va choyxonalar) innovatsion holatini aniqladik.

Innovatsion holatni aniqlashda biz (k.o'kituvchi R.J. Kurbonova, mag.R.Atxamov, M.Atadjanova bilan) so'rov metodini qo'lladik. Barcha korxonalariga (respondentlarga) korxonalar (tashkilot) modernizatsiya innovatsion

holatiga potensial salbiy ta'sir etuvchi omillar ko'rsatilgan so'rov anketasi berilib so'rov o'tkazildi. So'rov anketasida ko'rsatilgan omillarning xar biriga respondentlar tomonidan to'rt xil javobdan: asosiy, ahamiyatli; ahamiyatsiz; javob berishga qiynalaman degan javoblardan biridir. So'rov anketasida keltirilgan innovatsion baholashning bunday sifat baholash shkalasi universal xarakterga ega bo'lib, so'rovga qatnashgan barcha qatnashchilar qiynalmay javob berishi mumkin. SHu bilan birga korxonalar qaysi tashkilotga qarashli ekanligidan qat'iy nazar, bir xilda oson javob berish mumkin. So'rov shkalasining to'rt darajaligi javob beruvchining maksimum - yuqori darajalarni, minimum- pastki darajani qamrab oladi.

So'rovga jami 17 faktorni uch guruxga : iqtisodiy (6ta faktor), ishlab chiqarish (6 ta faktor) va boshqa turdagi (5 ta faktor)lar ko'rildi. Samarqand viloyati umumiy ovqatlanish korxonasi innovatsion faoliyatiga to'sqinlik etuvchi faktorlar 2019 yili holati bo'yicha o'tkazilgan so'rov natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

Jadvalda keltirilgan javoblar shuni ko'rsatyaptiki, ko'pchilik korxonalar iqtisodiy faktorlardan «o'z mablag'ining innovatsion faoliyatga etishmasligi»

So'rov natijalarini tahlil etishda biz A.Guseev takdim etgan innovatsion faoliyatga qarshilik ko'rsatayotgan faktorlar darajasidan salmoqlik koeffitsienti bilan ranjirovkalash metodini qo'lladik. Buning uchun agar faktor «asosiy» deb xarakterlansa, unga maksimal salmoqlik koeffitsientini 1 ga teng deb olinadi, «ahamiyatli» deganda 0,6 koeffitsient, ya'ni 0,5dan katta bo'lib maksimal 1 ga yaqin hisoblanadi.

Agar baholash «ahamiyatsiz» deyilsa, unga 0,2 koeffitsienti tenglashtiriladi. Oxirgisi «javob berishga qiynalaman» bahosiga 0 minimal koeffitsienti beriladi.

Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonasini innovatsion faoliyatiga to‘sqinlik qiluvchi faktorlar (2019 yil bo‘yicha)

Omillar	Innovatsion faoliyatga to‘sqinlik etuvchi faktorlar baholash darajasi			
	asosiy	ahamiyatli	ahamiyatsiz	Javob berishga qiyinalaman
Iqtisodiy				
O‘z mablag‘ining etishmasligi	106	34	18	33
Davlat tomonidan moliyaviy yordamning etishmasligi	50	38	22	81
YAngi mahsulotlarga to‘lov iste‘molining kamligi	23	23	24	121
YAngi texnika kiritish yuqori qiymatligi	82	36	31	42
Iqtisodiy xavf-xatar yuqori	67	40	44	40
YAngilikning uzok muddatga koplanishi	40	28	20	103
Ishlab chiqarish (texnik texnologik)				
Tashkilotning past innovatsion faoliyati	40	60	70	21
Malakali kadrlarning etishmasligi	66	40	40	45
YAngi texnologiyalar bo‘yicha axborotning kamligi	98	25	28	40
Sotish bozori haqidagi informatsiyaning kamligi	93	34	29	35
Korxonaning yangilikni qabul qilish qiyinligi	69	22	80	20
Ilmiy tashkilot va boshqa korxonalar bilan aloqaning kamligi	60	83	20	28
Boshqa faktorlar				
Iste‘molchining innovatsion mahsulotga talabining kamligi	50	80	20	41
Innovatsion faoliyatni qo‘llab quvvatlovchi normativ xujjatlar va qonunlarning etishmasligi	60	70	30	31
Innovatsion jarayon muddatining noaniqligi	40	60	80	11
Innovatsion infrastrukturaning rivojlan-maganligi	40	63	75	13
Texnologiyalar bozorining rivojlanmaganligi	70	50	40	31

Xar bir faktorni baholash uchun faktor qarshilik indeksi hisoblanadi. Indeksni hisoblash uchun quyidagi formuladan foydalandik:

$$I = \left[\frac{\sum_{i=1}^n (X_i \times Y_i)}{\sum_{i=1}^n X_i} \right] \times 100\%$$

Bu erda: I – qarshilik indeksi; n-innovatsion faoliyatga bergan baholash javobining soni (bizda n=4); i-javob variantining tartib nomeri; X_i - respondentlar soni (ivariantga javob berganlar); Y-salmoqlik koeffitsienti (i-variantga javob) (Y=0,1; 0,6; 0,2; 0). SHunday qilib, I – indeksi 0 dan 100%gacha normallashtirilib, 100% maksimal qarshilik faktori hisoblanadi. So‘rovda 17 faktor qatnashganligi uchun biz o‘rtacha kiymatini topamiz.

Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonolari innovatsion faoliyatiga qarshilik ko‘rsatuvchi faktorlarning baholanishidagi o‘rtacha qarshilik indeksi – I hisoblanib, 2018 va 2019 yil uchun .3.- jadvalda keltirilgan.

2019 yilda bajarilgan so‘rov tadqiqotida ko‘pgina korxonalar restrukturizatsiya bo‘lganligi natijasida birlashtirildi, ko‘plari o‘z faoliyatini tugatdi. Olib borilgan «Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonolari»ning innovatsion faoliyatiga qarshilik ko‘rsatuvchi faktorlar indeksini aniqlash bo‘yicha qilingan ilmiy-tadqiqot quyidagi xulosalarni berdi:

- qarshilik indeksini ichida maksimal darajadagisi «korxonalar pul mablag‘ining etishmasligi» ($I_{o'rt}=68,08\%$). Undan so‘ng «yangilikni kiritish yuqori qiymatliligi» ($I_{o'rt}=59,9\%$). va «davlat tomonidan moliyaviy yordamning kamligi» ($I_{o'rt}=39,66\%$). Haqiqatdan xam mablag‘ resursining etishmasligi korxonaning qo‘shimcha investitsiyalarga muhtojligini va ushbu hisob natijalari tasdiqlaydi;

- qarshilik indeksining minimal qiymati ($I_{o'rt}=53,72\%$). Bu ishlab chiqarish (texnologik) guruhidagi «korxonaning yangilashlarini qabul qilish qiyinligi hisoblanar ekan. Demak, bundan shuni aytish mumkinki, korxonalarining qariyb 46 % innovatsion yangilikka tayyor ekan deb hisoblash mumkin.

- qarshilik indeksining 1,2 va 3,2 faktorlari shuni ko‘rsatyaptiki 2019-2020 yillar davomida ko‘zga ko‘rinarli darajada davlat tomonidan moliyaviy yordam berilmaganligi, lekin bu xam etarli darajada emas.

Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalari innovatsion faoliyatiga to'rsinlik ko'rsatuvchi faktorlar indeksini baholash.

№	Omillar	2018	2019	I-o'rtacha
1	Iqtisodiy			
1.1	O'zmaslag'ining etishmasligi	68,06	68,10	68,08
1.2	Davlat tomonidan moliyaviy yordamning etishmasligi	40,41	38,91	39,66
1.3	YAngi mahsulotlarga to'lov iste'molining kamligi	21,78	31,17	26,47
1.4	YAngi texnika kiritish yuqori qiymatligi	57,06	62,88	59,97
1.5	YUqori iqtisodiy xavf-xatar	52,25	57,47	54,86
1.6	YAngilikning uzoq muddatga qoplanishi	31,83	29,54	30,68
2	Ishlab chiqarish (texnologik)			
2.1	Tashkilotning past innovatsion faoliyati	47,30	43,24	45,27
2.2	Malakali kadrlarning etishmasligi	51,37	55,85	53,61
2.3	YAngi texnika texnologiyalar bo'yicha axborotning kamligi	62,09	72,61	67,35
2.4	Sotish bozori xakidagi informatsiyaning kamligi	62,40	73,15	67,77
2.5	Korxonaning yangilikni qabul qilish qiyinligi	51,41	56,03	53,72
2.6	Ilmiy tashkilot va boshqa korxonalar bilan aloqaning kamligi	59,58	52,07	55,82
3	Boshqalar:			
3.1	Iste'molchining innovatsion mahsulotga talabining kamligi	53,40	55,13	54,26
3.2	Innovatsion faoliyatni qo'llab quvvatlovchi normativ hujjatlar va qonunlarning etishmasligi	56,54	57,65	57,09
3.3	Innovatsion jarayon muddatining noaniq-ligi	48,16	38,55	43,35
3.4	Innovatsion infrastrukturaning rivojlanmaganligi	48,58	40,36	44,47
3.5	Texnologiyalar bozorining rivojlanmaganligi	56,54	53,15	54,84

Xuddi shunday o'rtacha guruh faktorlar indekslari hisobi 4-jadval keltirilgan.

2018-2019 yillarda innovatsion faoliyatga to‘sqinlik qiluvchi guruhlar faktori

Omillar guruxi	2018	2019	I-o‘rtachasi
Iqtisodiy	45,23	48,01	46,62
Ishlab chiqarish (texnik texnologik)	55,69	58,82	57,25
boshqalar	52,64	48,96	50,8
Jami indekslar	51,18	51,93	51,55
barcha javoblar, birlik	191	111	

Xuddi shuningdek, innovatsiyaning huquqiy boshqaruv faoliyati xam qonunlar bilan xam ta‘minlanmaganligi etarli darajada emas;

- xo‘jalik sub‘ektlarining yangi texnika va texnologiyalar va bozorlar (2,3 va 2,4 faktorlar) to‘g‘risida kam informatsiyaga egaligi, korxonalarda zamonaviy telekommunikatsiyalarning talab darajasida emasligi, tadbirkorlik xatarining yuqoriligi (1,5 faktorlar) tovlamachilikning yuqoriligi ko‘rsatadi;

-korxonalarining innovatsion salohiyatining pastligi ($I_{o'rt}=45,27$,% 2,1 faktor) va malakali xodimlarning etishmasligi ($I_{o'rt}=53,61$ % 2,2 faktor).

- qarshilik indeksining 1,3;1,4;1,6 faktorlari bo‘yicha xo‘jalik sub‘ektlarining tassavvurida hali xam innovatsion faoliyat katta tavakkalchilik qimmatli zarar keltiruvchi bo‘lib ko‘rinyapti;

Agar biz ekspert so‘rov o‘tkazilganligi bo‘yicha xulosa qiladigan bo‘lsak, unda quyidagilarni belgilash mumkin:

-korxonalar innovatsion faoliyati to‘g‘risida ekspert so‘rov davlat statistika boshqarmasi tizimi tomonidan muntazam ravishda olib borish kerak;

-so‘rov anketasidagi savollarning ko‘pligi, uning ishonchliligi va samarasini pasaytiradi;

-mutaxassislarning so‘rov anketasi savollariga javob berishda so‘rov madaniyatining pastligi, e‘tiborsizlik bilan qarashva bu sohadagi bilimning etishmasligi seziladi;

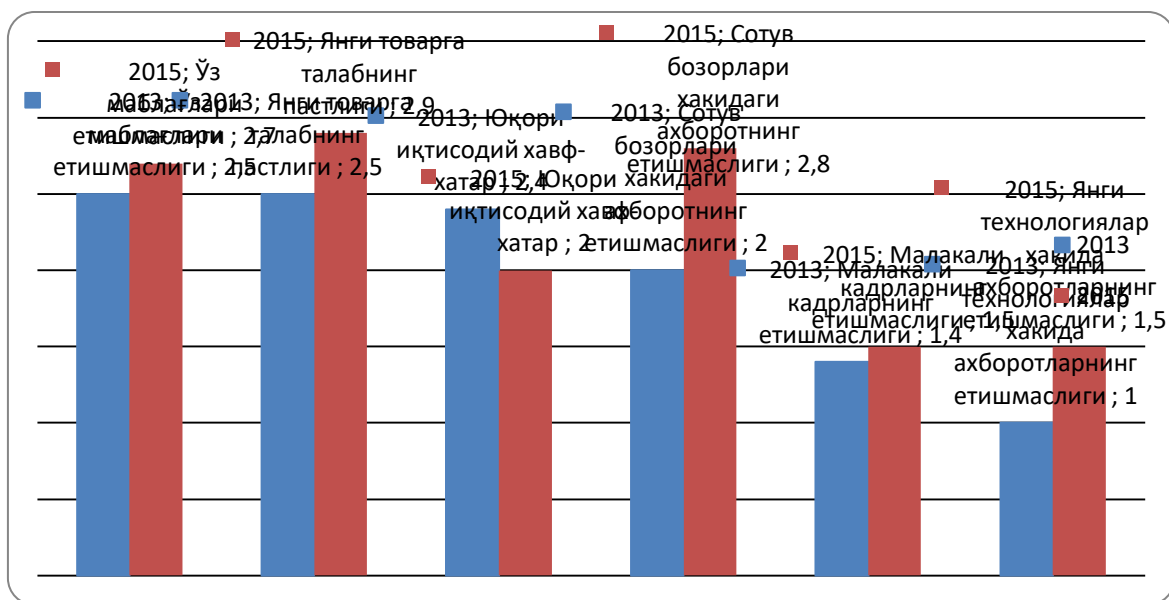
-so‘rovda faktorlar sonini keskin kamaytirib, bir vaqtning o‘zida xam qarshi faktorlar xam korxonada olib borilgan (yoki olib borilayotgan) innovatsiya bo‘yicha faktorlarini xam keltirish va so‘rovga asosan mutaxassislarni jalb etish lozim bo‘ladi.

3. Samarqand viloyati Urgut shahar “Urgut Fayz Savdo” MCHJ umumiy ovqatlanish korxonasini modernizatsiya innovatsion holatini baholash

YUqorida Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalari innovatsion holatini izlanishida biz korxonada innovatsiya faoliyatiga qarshilik ko‘rsatuvchi faktorlar bo‘yicha umumiy ovqatlanish korxonalari bo‘yicha so‘rov o‘tkazilib, qarshilik indeksini hisobladik. Endi “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi miqyosida xam o‘tkazildi. Bunda viloyat miqyosida, o‘tkazilgan so‘rov natijalarini va o‘tkazish jarayonida tahlilidan namoyon bo‘lgan kamchiliklarni e‘tiborga olgan holda, biz 2020 yil aloxida korxonada bulmish “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi bo‘yicha qayta so‘rov o‘tkazdik. So‘rov o‘tkazish uchun maxsus 10 kishidan iborat so‘rov komissiyasi tashkil etildi. So‘rov anketasiga bir vaqtda innovatsion qarshilik faktorlari bilan innovatsiyani rivojlantiruvchi faktorlar xam keltirildi. Innovatsion qarshilik faktorlari 17 dan 8 tagacha kamaytirildi va yana 6 ta rivojlantiruvchi faktorlar berildi. Bunda, iqtisodiy ta’sir etuvchi faktorlarga: o‘z mablag‘ining etishmasligi, yuqori iqtisodiy xavf xatar; sotuv bozorlari haqidagi axborotning etishmasligi; texnik texnologik faktorlarga: yangi texnika texnologiyalar haqidagi axborotning etishmasligi, yangi tovarga talabning hisobida: malakali kadrlarning etishmasligi inobatga olindi.

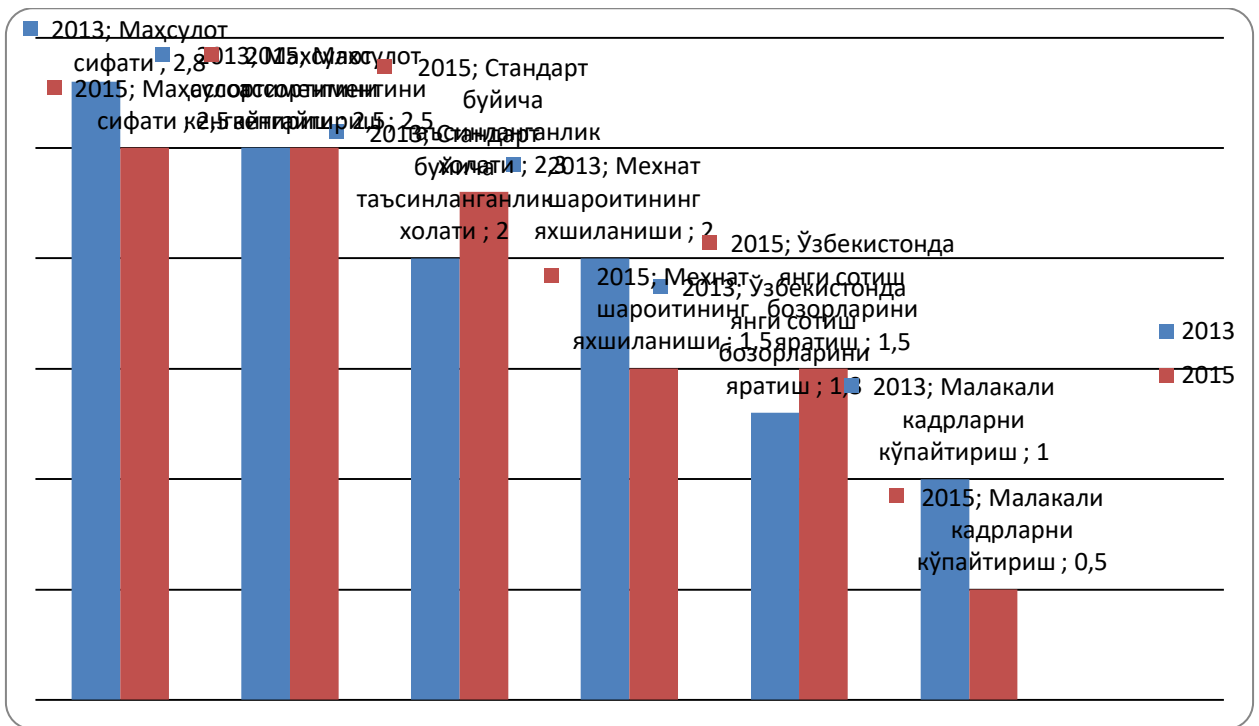
Xuddi shuningdek, olingan natijalar bo‘yicha innovatsion rivojlanishning ko‘rsatkichlarining sifat tahlili o‘tkazildi va iqtisodiy rivojlantiruvchi faktorlarga:

O‘zbekistonda yangi sotish bozorlarini yaratish; standart bo‘yicha ta’minlanganlik holati; texnik texnologik faktorlar: mehnat sharoitini yaxshilash, mahsulot sifatini yaxshilash, mahsulot assortimentini kengaytirish; intellektual madaniy faktorlardan: malakali kadrlarni ko‘paytirish kiritildi. Bunda ikki guruh innovatsiyaga qarshilik ko‘rsatuvchi va korxonada innovatsion faoliyatini rivojlanish faktorlarini baholash bajarildi. Baholashda biz integrallashgan 4 – ballik reyting baholash metodini: 3-ko‘rsatkichning eng yuqori darajasi; 2-o‘rtacha; 1-ahamiyatsiz; 0-ta’sir darajasining yo‘qligini qo‘lladik. Bunday metodni qo‘llash ko‘rsatkichlar nisbiy tahlilida aniq ko‘rsatkichlarni olishga yordam beradi. Korxonada innovatsion faoliyatiga qarshilik ko‘rsatuvchi faktorlar reyting balli baholash natijasi bo‘yicha asosiy faktorlar salmoqligi hisoblanib, natijalar .1.- rasmda keltirilgan. Baholangan faktorlar ichida korxonada o‘z mablag‘ resurslarining etishmasligi (reyting 2,7) va yangi mahsulotga bo‘lgan talabning pastligi (2,5) nisbatan baholandi. Xuddi shuningdek reyting ko‘rsatkichlari korxonada malakali mutahassislar va yangi texnika va texnologiyalar xakidagi axborotning etishmasligi ushbu katta ta’sir etmaganligini ko‘rsatdi (reyting 1,3 va 1,4)

1-rasm. Korxonaning modernizatsiya innovatsion faoliyatiga qarshilik etuvchi faktorlar reytingi..

Xuddi shunday korxonaning 2019 -2020 yildagi innovatsion faoliyatining rivojlanishiga ta’sir etuvchi faktorlar ta’siri reytingi o‘tkazilib, natijalari 2- rasmda keltirilgan.

2 -rasm. Korxonada innovatsion faoliyatining rivojlanishiga ta'sir etuvchi faktorlar reytingi

3.1. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi moddiy texnik bazasining holati.

Ma'lumki moddiy- texnika baza o'z ichiga barcha asosiy fondlarni va bir qism aylanma fondlarni o'z ichiga oladi. Korxonada asosiy fondlari uning moddiy-texnikaviy bazasining bir qismi bo'lib, ular muntazam ravishda izlanish vositasi va o'z qiymatining bir qismini tayyor mahsulotga o'tkazadi. SHuning uchun ularga bir xil hisob me'yorlari beriladi. SHunday qilib korxonada asosiy fondi uning ishlab chiqarishning asosi bo'lib, ishlab chiqarish mehnat vositalari, kulinar mahsulotlar realizatsiyasi va iste'molini tashkil etish kompleksini tashkil etadi.

Ovqatlanish korxonalarining asosiy fondini, uning binosi, inshootlari, mashina va jihozlari, transport vositalari, instrumentlari, ishlab chiqarish inventari va boshqa mehnat vositalaridan tarkib topadi.

Tadqiqot ob'ekti hisoblangan ovqatlanish korxonasining moddiy-texnikaviy bazasining asosiy fondi jadval 5 da 2019 yildagi holati keltirilgan.

5 -Jadval

Ovqatlanish korxonasining moddiy- texnikaviy bazasining asosiy fondi

№		Asosiy fondlarning nomi	Balans qiymati	Oy boshidagi eskirish qiymati	Qoldiq qiymati
1	OS-9	Gushtqiydalagich NFU	11796,00	8654,00	3142,00
2	Os-17	kupirtirgich	50785,00	20595,00	30190,00
3	Os-16	Xamirkorgich TMN-1M	52759,00	21401,00	31358,00
4	Os-80	Idish yuvish mashinasi	5119091,00	298610,00	4820481,00
5	Os-69	Elektrofriturnits FSEM-20	4682095,00	273121,00	4408974,00
6		Qaynatib pishirish qozoni KPKI-60			
7	Os-15	Kovurish shakafi SHPES-M3	22097,00	6781,00	15316,00
8	Os-68	elektr tova SESM-0,5	4682095,00	273121,00	4408974,00
9	Os-67	Elektroplita PESM IM (2dona)	9188258,00	535984,00	8652274,00
10	Os-8	Xolodilnik kamerasi SHX 1,056	4123,00	3244,00	879,00
11	Os-6	Xolodilnik prilavkasi Biryuza	8127,00	8127,00	
12	Os-46	Xolodilnik vitrina	3419023,00	256490,00	3162533,00
13	Os-5	Xolodilnik shkafi	2860,00	2860,00	
14	Os-42	Konditsioner BEKO	821643,00	133515,00	688128,00
15	Os-88	Eg'ochli jurnal stoli	553568,00	41518,00	512050,00
16	Os-83	Kreslo (2dona)	3915934,00	228429,00	3687505,00
17	Os-59	Krovat (2dona) 1,6x2,30	619800,00	54232,00	565568,00
18	Os-72	Oshxona stoli (8dona)	6628712,00	386676,00	6242036,00
19	os-74	Devorga osadigan temir shkaf (3dona)	4656557,00	271631,00	4384926,00
20	Os-80	YOg'ochli servant	2372436,00	177934,00	2194502,00
21	Os-57	Stol(20dona)	3099000,00	271162,00	2827838,00
22	Os-92	Ovqatlanadigan stol (4dona)	528840,00	33052,00	495788,00
23	Os-84	Ovqatlanadigan yogoch stoli	7908121,00	593109,00	7315012,00
24	Os-94	Temirli stollar (100dona)	4016000,00	33467,00	3982533,00
25	Os-85	Mato bilan koplangan yog'ochli stullar (60dona)	13156238,00	986718,00	12169520,00
26	Os-35	Temirli stullar (100dona)	3074940,00	384371,00	2690569,00

27	Os-58	YArim yumshoq stullar (120dona)	14131440,00	1236501,00	12894939,00
28	Os-39	Utirg'izila digan stul-lar 100dona)	2582500,00	543448,00	2039052,00
29	Os-62	Idishlar uchun tum-bochka 1dona)	175610,00	15366,00	160244,00
30	Os-53	Idishlar uchun tum-bochka 9dona)	855324,00	74841,00	780483,00
31	Os-61	Xontaxta (2dona) 0,80x1,50	196270,00	17173,00	179097,00
32	Os-60	Xontaxta (4dona)1,10x1,40	471048,00	41217,00	429831,00
33	Os-91	Idishlar uchun shkaf	284760,00	17797,00	266963,00
34	Os-20	Temir darvozalar	1775449,00	458651,00	1316798,00
35	Os-64	Gardiob (6m.kv)	2355240,00	206083,00	2149157,00
36	Os-34	YUlduz rayonini o'rab to'rgan devol	12438771,00	673764,00	11765007,00
37	Os-30	Ulug'bek do'konining binosi	117664341,00	6373490,00	111290851,00
38	Os-22	Kosmos rayonining binosi	47699600,00	21632654,00	26066946,00
39	Os-23	YUlduz rayonining binosi	552954944,00	47007756,00	505947188,00
40	Os-25	Non sexining binosi	41869589,00	15165438,00	26704151,00
41	Os-24	Markaziy omborxonaning binosi	3627550,00	1240243,00	2387307,00
42	Os-56	Gazokosil-ka	628350,00	36656,00	591694,00
43	Os-28	Kvas sisternasi	8 303,00	1 727,00	6576,00
44	Os-14	Kompyuter printer komplekti bilan	1400000,00	625447,00	774553,00
45	Os-89	Stereosis-tema rolson DVD	450660,00	45066,00	405594,00
46	Os-96	Televizor Samsung La32C350DL	1597364,00	19967,00	1577397,00
47	Os-13	Faks Panasonic	19851,00	19851,00	
48	Os-78	Oshxona stellaji 2 qavatli temir (2dona)	1452868,00	84749,00	1368119,00
49	Os-77	Oshxona stellaji 1 qavatli (2dona)	709408,00	41303,00	000025,00
50	Os-38	Potolok lampasi (15 dona)	68034,00	20971,00	47063,00
51	Os-81	Muz generatori	1623126,00	94685,00	1528441,00
52	Os-49	Lyustra MGU (5 dona)	10984154,00	732277,00	10251877,00
53	Os-48	Lyustra Xabib 9-zol	4911803,00	327457,00	4584346,00
54	Os-82	Metalli stellaj (4dona)	1044249,00	60915,00	983334,00
55	Os-90	Konditsioner AQ 24	2073555,00	155514,00	1918041,00

56	Os-43	Konditsioner Ferette	3121574,00	507256,00	2614318,00
57	Os-45	Konditsioner Ferette	3121574,00	507256,00	2614318,00

Ovqatlanish korxonalarining o‘ziga xos xususiyati uning asosiy fondlarning qo‘llanilishi bilan chegaralanmaydi. Ularning ayrimlari ishlab chiqarish jarayonlarida ham, realizatsiyada va iste‘molni tashkil etishda ham qo‘llanilsa, ayrimlari faqat bir funksional jarayon operatsiyalariga qatnashadi. Masalan, bino va inshootlar xom- ashyoning kelishidan, tayyor mahsulot realizatsiyasigacha bo‘lgan barcha bosqichlarda qo‘llaniladi. Lekin sovitish jihozlari faqat ishlab chiqarish va reali-zatsiyada, mexanik jihozlar esa faqat ishlab chiqarish jarayonida qo‘llaniladi. O‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar natijasi bo‘yicha¹⁸ umumiy ovqatlanish korxonalari asosiy fondining qariyb 55% ishlab chiqarishni, 35% iste‘molni va 10% mahsulot realizatsiyasini tashkil etishni ta‘minlashi aniqlangan. Xuddi shunday hisob “YUlduz” restorani bo‘yicha olib borilganda ham ishlab chiqarish 59%, iste‘molga 32% va 9% realizatsiyada foydalanilganligi ma‘lum bo‘ldi.

Umumiy ovqatlanish korxonasining asosiy fondlarini tahlil bo‘yicha korxonada aktiv asosiy fondlar tarkibiga: jihozlar, mashinalar, apparatlar, transport vositalari, ishlab chiqarish inventari va instrumentlari, hisoblash mashinalari va mehnat vositalari kiradidi ular korxonaning texnikaviy qurollanganligini tashkil etadi. Bu fondlar o‘zlarining xususiyati bilan korxonada mahsulot ishlab chiqarish va undagi mehnat unumdorligining o‘shishiga to‘g‘ridan to‘g‘ri ta‘sir etadi.

Korxonaning passiv asosiy fondi tarkibiga uning binosi, inshooti va shu kabilar kiradiki, ular mahsulot ishlab chiqarishda to‘g‘ridan to‘g‘ri ta‘sir etmasalarda, lekin uning ishlab chiqarishda, kulinar mahsulotining realizatsiyasida va mahsulotlar iste‘molini tashkil etishda qatnashadi.

Tadqiqot ob‘ekti hisoblangan “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi texnikaviy holatini

¹⁸ Кузнецов В.И. Основные фонды общественного питания и их воспроизводства – М., МИНХ 1975. Стр 6

aniqlash maqsadida, uning moddiy-texnik bazasining asosiy fondlarini, yuqorida keltirilganlardan foydalanib turli guruhlariga bo‘lamiz.

Oshxona asosiy fondlaridan ishlab chiqarish jihozlari guruhi ro‘yxati 2018 yil holatida (jadval 6) ya’ni texnikaviy modernizatsiyalashdan oldingi holati va undan keyingi holati jadval 7 da keltirilgan.

6 jadval

Oshxona asosiy ishlab chiqarish jihozlari guruxi tarkibiy qismi

№	Inven- tar nome- ri	Jihoz nomi	tavsifi				
			markasi	Unum- dorligi	El.kuv- vati	Massasi kg	Egallag an yuzasi m ²
Mexanik jihozlar							
1		Myasorubka (Go’sht qiymalagich)	MS2-70	70	0,6	6,5	0,019
			MIM-88	180	1,1	75	0,109
2		Idish yuvish mashinasi	MI9-1000	1000dona	40	1000	4,1
			MMU-500	500	26	350	1,36
3		Xamirqorgich	TMM-1M	140l	2,2	350	1,08
4.		Ko‘pirtiruvchi mashina	MV-60	60l	2,2	400	0,72

Issiqlik jihozi

1		Qaynatib pishi rish qozoni	KPKI-60	60	10,5	103	0,75
2		gazplitasi	PESM-1N	0,48	14	180	0,65
3		Qovurish shkafi	EP-4JSH	0,48	9,6	260	0,66
4		elektrotova	SE-0,45	0,5	12	275	0,41
5		Elektro-frityurnitsa	FESM-20	20	7,5	9,0	0,36
6			FNE-5	8	4	25	0,11

Sovitish jihozlari

1		2 kamerali sovitgich	SHX 1,12	1,2m ³	0,43	275	1,33
		«Pingvin» sovut gich prilavkasi	PVXS 1 0,5	0,5m ³	0,36	400	2,42
		Sovutgich shkafi	SHX 1,25	1,25/250	0,7	450	1,3
		Muzgenerator	LG 10M	3kg/s	1,1	295	5,1
		muzlatgich		1,5kg/s	0,3	115	0,3

Salqinlovchi jihozlar

4	OS42	Konditsioner	BEKO OSI	2,5/0,4	1,2/1,5	10,4/34	0,1
---	------	--------------	----------	---------	---------	---------	-----

7-jadval.

**Oshxona asosiy ishlab chiqarish jihozlari guruxi tarkibiy qismi
2020 yil**

№	Inven- tar nomer i	Jihaz nomi	tavsifi				
			markasi	Unum- dorligi kg/soat	El.kuv- vati kVt	Massasi kg	Egallagan yuzasi m ²
Mexanik jihozlar							
1		Myasorubka (Go'sht qiymalagich)	NFU	90	1,1	12	0,1
			MIM 82	250	1,1	55	0,17
2		Idish yuvish mashinasi	MU 500A	500	12	250	1,5
3		Xamirqorgich	TMM 1M	160	2,6	250	0,89
4.		Ko'pirtiruvchi mashina		80	2,2	300	0,86

Issiqlik jihozi

1		Qaynatib pishi rish qozoni	KPE 60	60	9,33	210	0,6
			PESA 60	60	10,5	103	0,88
2		gazplitasi	PESM 1N	0,24	3,6	110	0,35
			PESM 4	0,48M ²	14	210	0,71

3		Qovurish shkafi	EP 4JSH	0,48	14	200	0,32
			ESH 3I	0,38	9	310	0,95
4		elektrotova	SE 0,45	0,45	11,2	220	0,1
			SESM 0,5	0,5	12	275	1,23
5		Elektro-frityurnitsa	FESM 20	20	7,5	90	0,36
6			FNE 5	8	4	25	0,11

Sovitish jihozlari

1		2 kamerali sovitgich	SHX 1,056	1,056M ³	0,47	330	1,7
		«Biryuza» sovut gich prilavkasi	Biryuza	0,4	0,45	120	0,5
		Sovutgich vitrinasi	PVX 1 0,30	0,54m ³	0,375	275	1,7
		Sovutgich shkafi	SHX 0,4	0,4/80	0,45	180	0,5

Salqinlovchi jihozlar

1	OS90	Konditsioner	AQ 24	3,5/3,9	1,28/1,8	10,4/34	0,2
2	OS43	Konditsioner	Ferette	5,0/0,55	1,8/1,7	14/42	0,8
3	OS45	Konditsioner	Ferette	5,0/0,55	1,8/1,7	14/42	0,8

3.2. Korxonada innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash takomillashtirilgan metodi.

Korxonalarni innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarini aniqlash va ularni hisoblash metodi muxim urin egallaydiki, ularning anikligini oshirish uchun muntazam ravishda takomillashtirish talab etiladi. SHuning uchun biz ilmiy ishimizda savdo va avkatlanish korxonalarining jihozlarini yangilari bilan almashtirilganda korxonada iqtisodiy samaradorligi kanday uzgarishini aniqlash metodini takomillashtirishni maksad kilib oldik. Iqtisodiy samaradorlikni hisoblash ba'zaviy metodi sifatida UkrNIITORGMAH instituti tomonidan korxonada yangi texnika tadbirini

iqtisodiy samaradorligini hisoblash metodi olinib, undagi jihozlar zenergetik xarajatlarini hisoblashda jihozlarni guruxlash, ya'ni mexanik, issiklik, sovutish, yuvish-tozalash va savdo jihozlari va boshqalarga bulish bilan ulardagi zenergetik sarfni aloxida –aloxida hisoblash taklif etildi.

Korxonada iqtisodiy samaradorligini takomillashtirilgan hisoblash metodining asosiy formulalari, ularni tashkil etuvchi ko'rsatkichlari 8 jadvalda keltirilgan

8 jadval

Korxonada iqtisodiy samaradorligini hisoblash metodi asosiy formulalari

No	Ko'rsatkich nomi	Hisoblash formulasi	Izoh:
1	Keltirilgan xarajatlar	$Z=I+E_n K_{pf}$	Z -mahsulot(ish) birligida keltirilgan xarajat.so'm/dona,so'm/kg va h.k I – ishlab chiqarish va muomila xarajatlar sum/dona, E_n -kapital qo'yilma normativ iqtisodiy samaradorlik koefficienti, E_n -0,15 K_{pf} -ishlab chiqarishga fondiga mahsulot birligida qo'yilgan kapital qo'yilma, so'm/dona, so'm/kg va h.k.
2	Yillik iqtisodiy samaradorlik	$E=(Z_1-Z_2) \cdot A_2$	Z₁-Z₂ -mahsulot birligidagi xarajatlar. 1,2 – indekslar ishlab chiqarishda yangi texnikagacha, undan so'ng A₂ -tadbiqdan so'nggi yillik mahsulot ishlab chiqarish hajmi, dona,kg,pors. va x.k.

3	YAngi texnika tadbig'ining iqtisodiy samaradorligi	$E=(P-E_n \cdot K) \cdot A=[(V-I)-E_n K] \cdot A$	P -foyda,so'm K -kapital qo'yilma,so'm V -yalpi daromad,,so'm I -ishlab chiqarish va muomala xarajatlari A -hisobot yili yillik ishlab chiqarish mahsulot hajmi,dona, so'm, kg
4	Asosiy fondga kapital qo'yilma	$K=K_{ob}+K_d+K_m+K_p$	K_{ob} -jihazni olish uchun kapital quyilma,so'm K_d -yangi texnikani keltirish xarajati K_m -yangi texnika montaj xarajati,so'm K_p -yangi texnika uchun binoni ta'mirlash va uni o'rnatish xarajati,so'm
5	Korxonani texnikaviy qayta qurollantirish	$K=K_{ob}+K_d+K_m+K_p+K_{dm}+K_{os}-K_l$	K_p -binoning kengaytirilish xarajatlari, so'm K_{dm} -demontaj xarajatlari,so'm K_{os} -almashtiriladigan jihaz qoldiq bahosi,so'm K_l -likvidatsiya qiymati,so'm
6	Ish haqi bo'yicha xarajat	$N_{zp}=CH_e \cdot S \cdot T_{ob} \cdot D \cdot 1,2$	CH_e -ishchilar soni,odam S —bir ishchi soatbay ta'rif stavkasi so'm/k T_{ob} -jihazning bir kun-da ishlagan vaqti; D -bir yilda jihazlar-ning ishlagan kuni; 1,2-rag'batlantirish koeffitsienti
7	Energetik xarajatlar		

a)	mexanik jihozlar uchun	$N_{et} = n \cdot T_e \cdot D \cdot M \cdot T_{ob}$	n-jihoz soni; T_e - 1kVt elektrenergiya tarifi so‘m/kVt D-bir yilda jihoz ishlagan kunlar soni M-jihozning o‘rnatilgan quvvati, kVt T_{ob} -jihozning bir kundagi ish vaqti, soat
b)	issiqlik ji-hozlar	$N_{et} = n \cdot T_e \cdot D \cdot (M_{tr} \cdot Tr + M_{ts} \cdot T_{ob})$	M_{tr} -jihozning qiziguncha bo‘lgan quvvati, kVt Tr M_{ts} -berilgan daraja-dagi temperaturani saqlash uchun quvvati, kVt
v)	salqinlovchi va sovitish jihozlari	$N_{et} = n \cdot T_e \cdot D \cdot M \cdot T_{ob} \cdot K$	K -sovitish agregati-ning ish vaqti koeffitsienti, $K=0,75$
g)	yuvish jihozla-ri	$N_{et} = n \cdot T_e \cdot D \cdot T_{ob} \cdot (M_v \cdot K_v + M_{dv} \cdot K_{em})$	M_v -idish yuvuvchi mashina quvvati, kVt K_v -ish vaqti koeffitsienti, $K_v=0,75$ M_{dv} -mashina dvigateli-ning quvvati ,kVt K_{em} -foydalanish koeffitsienti, $K=0,5-0,7$
d)	nazorat kassa jihozlari uchun	$N_{et} = n \cdot T_e \cdot D \cdot T_{ob} \cdot M_{kk} \cdot K_k$	M_{kk} -nazorat kassa jihozlari quvvati, Kvt K_k -jihozning ish vaqti koeffitsienti, $K_k=0,2-0,3$

3.3 . “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi texnikaviy - iqtisodiy modernizatsiyasining iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlarini hisoblash

	<i>Elektrtova SESM-0,5</i>			10
10	Texnikaviy xizmat ko'rsatish xarajatlari	ming sum		
	Qaynatib pishirish qozoni KPKI-60		8	
	Gaz plitasi PESM-1N		6	
	Qovurish shkafi EP-4JSH		10	
	Qovurish shkafi ESH -3I		5	
	Elektrtova SE-0,45		5	
	Elektrofriturnitsa FESM -20		5	
	Elektrofriturnitsa FNE-5		6	
11	Jihozlar quvvati	kVt		
	Qaynatib pishirish qozoni KPKI-60		10,5	
	Gaz plitasi PESM-1N		14	
	Qovurish shkafi EP-4JSH		9,6	
	Qovurish shkafi ESH -3I		9	
	Elektrtova SE-0,45		12	
	Elektrofriturnitsa FESM -20		7,5	
	Elektrofriturnitsa FNE-5		4	
	<i>Qaynatib pishirish qozoni PESA-60</i>			10,5
	<i>Gaz plitasi PESM - 4</i>			14
	<i>Elektrtova SESM-0,5</i>			12

Baza va yangi jihozlar bo'yicha yillik iqtisodiy samaradorlikning yillik ishlab chiqarish maxsulotga keltirilgan xarajatlar bo'yicha hisobi

1. Bazali variant bo'yicha asosiy fondga kapital qo'yilmalar umumiy hajmining hisobi:

1.1 Jihozlarni sotib olish xarajatlari:

$$Kob = 1 \times 252 + 1 \times 1104 + 1 \times 1523 + 1 \times 1322 + 1 \times 296 + 1 \times 450 + 1 \times 450 = 5397 \text{ ming sum}$$

1.2 Jihozlarni olib kelish (etkazish) xarajati:

$$Kd = (5397 \times 5) / 100 = 269,8 \text{ m sum}$$

Metodika bo'yicha kabul kilingani bo'yicha sotib olingan xarajatning 5% tashkil etadi.

1.3 »Sennik na montaj oborudovanie №28» bo'yicha jihoz larni montaj xarajati:

$$Km = 1 \times 10,7 + 2 \times 36,4 + 1 \times 14,0 = 97,5 \text{ m sum}$$

1.4 Jihoz larni tadbik etishda asosiy fondlarga kapital kuyilma:

KPKI-60 252

PESM-1N

EP-4JSH 1523

ESH -3I

SE-0,45 296

ESM -20 450

FNE-5

1.5 Kapital kuyilmalarning umumiy xajmi

$K_{общ} = 5397 + 269,8 + 97,5 = 5764,3$ m summ.

2. Bazaviy variant bo'yicha yillik maxsulot ishlab chiqarish

2.1 Ish xaki bo'yicha xarajatlar:

$1 \times 1,35 \times 12 \times 350 \times 1,2 = 6804$ m.sum

Idish yuvgich

$1 \times 0,812 \times 12 \times 350 \times 1,2 = 260,04092,5$ m sum

$I_{zp} = 6804 + 4092,5 = 10896,5$ m sum

2.2 Joyning ijara xarajati:

$I_{ar} = 6,02 \times 3,0 \times 12 = 216,72$ ming sum

3,0 m.sum - 1 m^2 yuzaning ijara stavkasi. 12 – bir yildagi oylar soni

2.3. Asosiy fondlarning amortizatsiya xarajati:

2.4 Jihozlarning texnikaviy xizmat ko'rsatilishi xarajati:

$I_{tr} = 8 + 6 + 10 + 5 + 5 + 5 + 6 = 45$ m.sum

2.5 Sanitariya maxsus kiyimining eskirish xarajati:

$I_{so} = 10896,5 \times 0,06 = 721,87$ m summ $6\% = 0,06$

2.6. Oshxona idishlari xarajati:

$$\frac{45000 \cdot 0,15}{100} = 67,5 \text{ m сум}$$

0,15 soxadagi urtacha ekspluatatsion norma %

SHisha idishlar uchun

$$\frac{4500 \cdot 0,2}{100} = 90,0 \text{ минг сум}$$

Bunda 0,2 – sohadagi o'rtacha norma %;

$$I_{п} = 67,5 + 90 = 157,5 \text{ м. сум}$$

2.7. Elektr energiya xarajatlari:

$$KPKI-60 \qquad 1 \cdot 10,5 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,3 = 602 \text{ минг сум}$$

PESM-1N	$1 \cdot 14 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,3 = 802,62$
EP-4JSH	$1 \cdot 9,6 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,3 = 550,3 \text{ м сум}$
ESH -3I	$1 \cdot 9 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,5 = 860 \text{ м сум}$
SE-0,45	$1 \cdot 0,5 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,3 = 28,6$
FESM -20	$1 \cdot 20 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,3 = 1146,6$
FNE-5	$1 \cdot 8 \cdot 0,091 \cdot 350 \cdot 6 \cdot 0,3 = 458,6 \text{ м сум}$

$$I_e = 602 + 802,62 + 550,3 + 860 + 28,6 + 1146,6 + 458,6 = 4448,7$$

2.8. Idishlarni yuvish uchun xarajat: 1000 1 kunda o'rtacha yuviladigan tarelkalar soni, dona

0,0008m³ 1 marta tarelkaga ketgan suv

1,8 m.s. 1m³ issiq suv ta'rifi

2.9 Boshqa xarajatlar

2.10 Yillik mahsulot hajmiga nisbatan umumiy xarajatlar:

$$I_{\text{умум}} = 6804 + 216,72 + 586,1 + 45 + 721,8 + 157,5 + 4448,7 + 336 + 330,21 = 13646,03$$

3. Yangi variant bilan asosiy fondlarga kapital kuyilmalar umumiy xajmi:

3.1. Jihozlar olish uchun xarajatlar:

$$K_{ob} = 2 \cdot 200 \cdot 1 + 1 \cdot 2500 + 1 \cdot 2150 + 1 \cdot 1925 = 8775 \text{ ming summ}$$

3.2 Jihozlarni olib etkazish xarajati:

3.3. Jihozlarni montaj qilish xarajati:

$$K_m = 1 \cdot 800 + 1 \cdot 650 + 354 \cdot 1 + 1 \cdot 400 = 2204 \text{ m sum}$$

3.4 Jihozni almashganda demontaj xarajati:

$$K_{fm} = 2204 \cdot 0,4 = 881,6 \text{ m sum}$$

3.5 Almashtiriladigan jihozlarning likvidatsiya etish baxosi:

$$K_l = 420,5 \cdot 7,3 = 3069,6 \text{ m summ}$$

3.6. Asosiy fondga kuyilmalar umumiy xajmi:

$$K_{ob\text{сум}} = 8775 + 438,7 + 2204 + 881,6 + 3069,6 = 15359$$

4. Yangi variant bo'yicha yillik maxsulot xajmi xarajatlarini aniqlash

4.1 Ish xaki xarajatlari

$$1 \cdot 1,14 \cdot 12 \cdot 350 \cdot 1,2 = 5745,6 \text{ m.sum}$$

4.2 Xona ijarasi xarajati

$$Iar=3,52 \times 3,0 \times 12=126,72 \text{ m summ}$$

4.3 Asosiy fondlar amortizatsiya xarajatlari:

4.4 Texnikaviy xizmat xarajati issiklik ish xakiga kiritiladi

4.5 Ishchi kiyimlarning eskirish xarajati:

$$Iso=5745,6 \times 0,06=344,7 \text{ m summ}$$

4,6 Elektr energiya xarajati

$$PESA-60 \quad 1 \times 9,33 \times 0,091 \times 350 \times 6 \times 0,3=534,8 \text{ m sum}$$

$$PESM - 4 \quad 1 \times 14 \times 0,091 \times 350 \times 6 \times 0,3=802,6$$

$$SESM-0,5 \quad 1 \times 12 \times 0,091 \times 350 \times 6 \times 0,3=688 \text{ m sum}$$

$$Iee=534,8+802,6+688=2025,4 \text{ m sum}$$

Umumiy xarajatlar:

$$Iob_{\text{III}}=5745,6+126,72 \text{ m}+877,6+344,7+2025,4+402,1=9522,12 \text{ m summ}$$

10-jadval

Keltirilgan xarajatlar va yillik samaradorligining jamlanma hisobi

	Ko'rsatkichlar	Kiyoslash varianti	
		bazaviy	yangi
	Asosiy fondga kuyilmalar umumiy xajmi	(1.5)5764,3	(3.6)15359
	Asosiy fondga keltirilgan kapital kuyilma $E_p \times K$ ($E_p=0,15$)	864,6	2303,8
	Yillik maxsulot xajmiga kunlik xarajatlari	(2.11)13646	(4.7)9522,12
	Yillik maxsulot xajmiga keltirilgan xarajatlar	14510,6	11825,9
	Yillik samaradorlik	-	2384,6

Hisoblashlar natijasi shuni ko'rsatdiki ovqatlanish korxonasiidag fakat mavjud issiklik jihoz larini zamonaviy jihoz larga almashtirilishi natijasid yillik iqtisodiy samaradorlik 2384,6 ming sumga teng buladi. SHu bilan bir katorda

korxonada ishlab chiqarish sharoiti zamonaviy lashadi, bir kator kulayliklar vujudga keladiki bu uning rivojlanish sarf xarajatlarni kiska muddatda koplaydi.

3.4. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi salqinlovchi jihozlarni modernizatsiyalash bilan samaradorligini hisoblash.

Salqinlovchi jihoz larni almashtirishdan keladigan samaradorlikni hisoblash uchun keltirilgan ma'lumotlar 11-jadval da keltirilgan.

11-jadval

№	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Qiyoslash varinatlari	
			bazali	yangi
1	Ulgurji tovar aylanmasi 1 kunda	ming so'm	6 000	6 000
2	Jihozlarning ishlash vaqti 1 yil davomida	kun	350	350
3	Yillik tovar aylanmasi	ming sum	45 000	45 000
4	Har bir jihozning ulgurji bahosi:	Ming so'm		
4.1	Konditsioner AQ 24		2 156	
4.2	KonditsionerFerette		3200	
4.3	KonditsionerFerette		3200	
4.4	KonditsionerBEKO OSI		545	
4.5	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			824
4.6	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			824
4.7	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			824
4.8	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			824
5	Jihoz lar egallagan joy yuzasi	m ²	1,9	
6	YAngi jihozlarga kerakli joy yuzasi	m ²		0,4
7.	Ishlovchilar soni,bir smenada	kishi	2	1
8	Tarif soat stavkasi	ming sum		
8.1	Zal mudiri Vrazryad		220	
9	Amortizatsiya o'tkazish normasi	%		

	Konditsioner AQ 24		15	
	KonditsionerFerette		15	
	KonditsionerFerette		15	
	KonditsionerBEKO OSI		15	
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			15
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			15
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			15
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			15
10	Texnikaviy xizmat ko'rsatish xarajatlari	ming sum		
	Konditsioner AQ 24		10	
	KonditsionerFerette		8	
	KonditsionerFerette		8	
	KonditsionerBEKO OSI		10	
11	Jihozlar quvvati	kVt		
	Konditsioner AQ 24		1,54	
	KonditsionerFerette		1,75	
	KonditsionerFerette		1,75	
	KonditsionerBEKO OSI		1,35	
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			1,35
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			1,35
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			1,35
	<i>Konditsioner BEKO OSI</i>			1,35

Salqinlovchi jihoz larning baza va yangi jihozlar bo'yicha yillik iqtisodiy samaradorlikning yillik ishlab chiqarish maxsulotga keltirilgan xarajatlar bo'yicha yuqorida keltirilgan metodda hisobini olib bordik. Keltirilgan xarajatlar va yillik samaradorligining jamlanma hisobi 12 – jadvalda keltirildi.

Keltirilgan xarajatlar va yillik samaradorligining jamlanma hisobi

	Ko'rsatkichlar	Kiyoslash varianti	
		bazaviy	yangi
1	Asosiy fondga kuyilmalar umumiy xajmi	5069	23638
2	Asosiy fondga keltirilgan kapital kuyilma $E_p \times K$ ($E_p=0,15$)	760,3	3545,7
3	Yillik maxsulot xajmiga kunlik xarajatlari	9554,1	8058,12
4	Yillik maxsulot xajmiga keltirilgan xarajatlar	10314,1	11603,8
5	Yillik samaradorlik	-	1289,7

Demak, salqinlovchi jihoz larning kisman yangilariga almashtirilishi yillik samaradorligi 1289,7 ming suiga teng bular ekan, Albatta bunday yangilanish korxonaning boshqa jihoz lari guruxi bo'yicha xam olib borilsa korxonaning klgusidagi istiqbolli rivojlanishini belgilash mumkin buladi.

3.5. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazidagi «Markaziy univermagda» ovqatlanish bufetini tashkil etish va uning samaradorligini hisoblash.

Univermag vestibulida istemolchilar uchun bufet tashkil etilishi mumkin bulib, u oldingi univermag hisobidagi bufet o'rniga tashkil etiladi. YAngi

zamonaviy bufetni oldingi bufetdagi urnatilgan: prilavka-vitrinasi PVXS-1-0.5 «Pingvin-V», 4 bufetli stoyka BS-;, kupxona tuzilmali shkaf-bufet BSH-3. Kaynatgich KN-50M va termostat LSB-6M(issik ichimliklarni tayyorlash uchun foydalaniladi.

Oshxona usullari priborlarini yuvish uchun bufetda 3 ta yuvish vannali idish yuvgich va idishlarni kuyish uchun 2 ta shkaf urnatilgan.

Bufetda maxsulotlar realizatsiyasi uchun 4 razyadli bufetchi, idish tovoklarni yuvish uchun esa 2 razyadli idish yuvuvchilar faoliyat ko'rsatadi.

Bufet xar kuni 12 soat (8 dan-20 gacha) ishlaydi. Bufetning chakana savdosining tovar aylanish miqdori kuniga 7000 ming sumni tashkil etadi. Bufetda kunlik savdo davomida istemolchi -axoliga xizmat ko'rsatishning jiddiy va tez usuli amalga oshiriladi. Chunki, navbat kutish kup kuzatilyapti. Bufetda ushbu navbat kutish vaqtini kiskartirish maksadida bufet-avtomat kurilmasini urnatish talab etilmokda.

Kup xajmli assortimentli maxsulotlarni avtomat orqali sotish uchun kuyidagi markali: Avtomat AT-25(sharbatlar) bir avtomat AT-151(kofe, kakao va sut) bir avtomat AT-556(sovutilmagan donali maxsulotlar) va 2 avtomat R-2 metall pullarni ajratadigan, shuningdek ushbu xizmatlarni amalga oshirish uchun 0.5 stavkada mexanik kerak buladi.

A'naviy bufetni, bufet avtomatga aylantirib, yulovchilarga xizmat ko'rsatishning iqtisodiy samarasini o'rganish kerak. SHuningdek, uni urnatib faoliyatini boshlagandan sung yillik tovar aylanish kurib chikilishi kerak. (13-jadval)

Traditsion bufetni bufet avtomatga almashtirish maksadga muvofikligini va yillik iksodiy samaradorligini hisoblash dagi keltirilgan sarf xarajat, yillik.

13- jadval

Hisoblanishlar natijasida chiqqan ma'lumotlar			
Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Taqqoslanuvchi variantlar	
		Bazali	yangi

Kunlik chakana tovar aylanish	ming sum	700	700
Jihoz ning yillik ishlash kunlari mikdori	kun	350	350
Yillik tovar aylanish	ming sum	245000	245000
Xar bir jihaz ning ulgurji narxlari:			
prilavka-vitrina		447	
PVXS-1-0.5 "Pingvin-V"			
kaynatgich KNE-50M		69	
termostat LSB-6M		45	
Bufet shkafi BSH-3		588	
bufet stoykasi BS-4		137	
yuviish vannasi VMSM-1		61,5	
Idish tovoklar uchun shkaf SHXP		27	
avtomat AT-251			1600
avtomat AT-151			2225
avtomat AT-551			4355
avtomat AT-453			3815
Almashtiruvchi avtomat R-2			345
Bufetda jihaz band kiluvchi maydon:	M2	31,9	
Kerakli avtomatlarni urnatish uchun kerakli maydon	M2		8,3
1 smenada ishlovchilar soni	kishi	2	0,5
Soat tarifli stavkalar:	ming sum		
Bufetchi 4 razyadli		0,503	
idish tovok yuvuvchilar 2 razyadli		0,433	
avtomatda xizmat ko'rsatuvchi mexanik 4 razyadli			0,53
amortizatsiya kilish normalari:	%		

Vitrina prilavkasi uchun, PVXS-1.-0.5 Pingvin V		12	
Kaynatgich KNE-50M		24,3	
Termostat LSB-6M uchun		18,1	
SHkaf bufet BSH-3 uchun		15,7	
Avtomat bufet stoykasi uchun BS-4, AT-151			15
Ulchovli avtomat R-2			13
Texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha hisoblar:	sum		
Prilavka- vitrina, PVXS-1-0.5 Pingvin - V		13,2	
kaynatgich KNE-50M		7	
Termostat LSB-6M		8,8	
YUvish vannasi VMSM-1		4,1	
jihoz lar kuvvati:	kVt		
Prilavka vitrina		0,266	
kaynatgich KNE-50M		6	
Termostat LSB-6M		0,4	
Avtomat AT-151			4,5
Avtomat AT-251			0,6
Avtomat AT-453			0,75
Avtomat AT-556			1,1
Almashtiruvchi avtomat R-2			0,78

realizatsiya kilingan maxsulotlar xajmi bo'yicha bazali va yangi variantda takkoshlash bo'yicha olib boriladi

Keltirilgan sarf xarajatlar va yillik iqtisodiy samaradorlikni aniqlash.(14-jadval)

14-jadvaldan kurinyaptiki, bufet avtomatning tadbik etilishi sarf xarajati 1 maxsulot ulchovidagi sarf xarajat traditsion bufet sarf xarajatidan past ekan. Bunday almashtirish maksadli hisoblanib 1yilga 472,2 ming summ iqtisodiy samaradorlikga erishiladi.

14-jadval

Yillik iqtisodiy samaradorlik va keltirilgan sarflarning kunlik hisoboti
(ming sum)

Ko‘rsatkichlar	Taqqoslanuvchi variantlar	
	Bazali	yangi
Asosiy fondda kapital kuyilmasining umumiy xajmi	1803,5	17382,1
Asosiy fondda keltirilgan kapital kuyilmalar $E_n \cdot K$ ($E_n=0,15$)	270,5	2607,3
Yillik maxsulotlar xajmi uchun kundalik sarflar	7414	4600
Yillik maxsulotlar uchun keltirilgan sarflar	7684,5	7207,3
Yillik iqtisodiy samaradorlik		477,2

Bajarilgan hisob kitoblar natijasi shuni ko‘rsatdiki savdo korxonasi bulmish bufetdagi jihoz larni kisman avtomatlarga almashtirilişı yillik 477,2 ming summ iqtisodiy samaradorlikga ega bulish mumkin. Xuddi shuningdek savdo jaraenidagi kul mexnati engillashtiriladi va savdo jarayoning madaniy darajasi oshadi. SHuning uchun xam ushbu metod bilan korxonaning boshqa tarmoklarini modernizatsiyalash ularning yanada samarali ishlashiga sababchi buladi.

4. “Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli “Baxor” savdo markazi texnikaviy holatini innovatsion yaxshilash bilan samaradorligini oshirish.
4.1.Univermag savdo korxonasining elektron texnika holati.

Ma'lumki moddiy- texnika baza o'z ichiga barcha asosiy fondlarni va bir qism aylanma fondlarni o'z ichiga oladi. Korxonada asosiy fondlari uning moddiy-texnikaviy bazasining bir qismi bo'lib, ular muntazam ravishda izlanish vositasi va o'z qiymatining bir qismini tayyor mahsulotga o'tkazadi. SHuning uchun ularga bir xil hisob me'yorlari beriladi. SHunday qilib korxonada asosiy fondi uning ishlab chiqarishning asosi bo'lib, ishlab chiqarish mehnat vositalari, kulinar mahsulotlar realizatsiyasi va iste'molini tashkil etish kompleksini tashkil etadi.

Savdo korxonalarining samaradorligini oshirish undagi ishlab chiqarishni yangi innovatsion yutuqlar asosida jadallashtirish va xalq xo'jaligining strukturasi takomillashishiga bog'liq bo'ladi. Bunday vazifalarni bajarishda uning moddiy texnikaviy bazasini rivojlantirish va mavjud asosiy ishlab chiqarish fondlarini foydalanish samaradorligini oshirish o'ta muhim hisoblanadi.

Savdo korxonalarining asosiy fondini, uning binosi, inshootlari, mashina va jihozlari, transport vositalari, instrumentlari, ishlab chiqarish inventari va boshqa mehnat vositalaridan tarkib topadi.

Ushbu korxonada sungi yillarda kulgina modernizatsiya ishlari olib borildiki endilikda u uz samarasini beriyapti.

Savdo korxonalarining asosiy fondini, uning binosi, inshootlari, savdo jarayonida qullaniladigan elektron texnika vositalari, transport vositalari, instrumentlari, ishlab chiqarish inventari va boshqa mehnat vositalaridan tarkib topadi.

Biz o'z tadqiqotimizda korxonadagi elektron texnika vositalarining yangilanishi bilan savdo jarayonining samaradorligini oshirishni tanladik. CHunki zamonaviy axborot texnologiyalar yutugining ishlab chiqarishda qullanilishi kulgina xolatlarni jadallashtiradi, kulayliklar yaratadi, sanitariya gigienik xolatni yaxshilaydi va korxonada samaradorligini oshiradi.

Tadqiqot ob'ekti hisoblangan "Urgut Fayz Savdo" MCHJ "Baxor" savdo markaziga qarashli univermagning moddiy- texnikaviy bazasidagi korxonada mavjud elektron texnika vositalari keltirilgan 15 jadvalda 2020 yildagi holati keltirilgan.

№	Inventar nomeri	Asosiy fondlarning nomi	Balans qiymati, sum	Oy boshidagi eskirish qiymati	Qoldiq qiymati
1	OS-9	Nazorat kassa apparati	1179600,00	8654,00	3142,00
2	Os-17	Kassa apparati	1150785,00	20595,00	30190,00
3	Os-16	Elektron tarozi	852759,00	21401,00	31358,00
4	Os-80	Terminal	5119091,00	298610,00	4820481,00
5	Os-69	Kompyuter	1682095,00	73121,00	4408974,00
6		Mexanik tarozi			
7	Os-15	Pul sanash mashinasi	322097,00	6781,00	15316,00
8	Os-68	Siferblatli tarozi	54682,00	2731,00	4408974,00

Savdo korxonasi asosiy fondlarini tahlil qilgan ekanmiz, ularning ishlab chiqarish jarayonida mahsulot realizatsiyasini tashkil etishdagi funksiyalariga qarab aktiv va passivga bo'linishini ko'rishimiz mumkin. Savdo korxonasi asosiy aktiv fondlar tarkibiga: jihozlar, mashinalar, apparatlar, transport vositalari, ishlab chiqarish inventari va instrumentlari, hisoblash mashinalari va mehnat vositalari kiradiki ular korxonaning texnikaviy qurollanganligini tashkil etadi. Bu fondlar o'zlarining xususiyati bilan korxonada mahsulot ishlab chiqarish va undagi mehnat unumdorligining o'sishiga to'g'ridan to'g'ri ta'sir etadi.

Korxonaning passiv asosiy fondi tarkibiga uning binosi, inshooti va shu kabilar kiradiki, ular mahsulot ishlab chiqarishda to'g'ridan to'g'ri ta'sir etmasalarda, lekin uning realizatsiyasini tashkil etishda qatnashadi.

“Urgut Fayz Savdo” MCHJ “Baxor” savdo markaziga qarashli univermagning univermagining asosiy fondlar ro'yxati 2019 yil holatida, ya'ni 2018-2019 yillarda o'tkazilgan modernizatsiyalashdan keyingi holati jadval 15 da keltirilgan. Agar korxonada asosiy fondlarining umumiy balans qiymati 1,022

milliard so‘m bo‘lsa, shundan univermag savdo magazini, 91107257 so‘mni tashkil etadi.

Univermag savdo korxonasi elektron texnikasini yangilash bilan erishilgan iqtisodiy samaradorlik aniqlashda magazin asosiy fondlaridan savdo jihozlari guruhi ro‘yxati 2018 yil holatida (15-jadval) ya’ni texnikaviy modernizatsiyalashdan oldingi holati va undan keyingi 2018 holati jadval -16 da olindi.

15 -jadval

Univermag savdo magazini elektron texnikasi tarkibiy qismi

2018 yil

№	Inventar nomeri	Jihoz nomi	Tavsifi				
			markasi	Unumdorligi	El.kuv-vat	Massasi Kg	Egallagan yuzasi m ²
Elektron texnikasi							
1	OS-9	Nazorat kassa apparati	AMS-100	70	25	5	0,019
			AMS-100F	180	25	5	0,109
2	Os-12	Kassa apparati	Elektroni	10seks		10	0,41
3	Os-80	Elektron tarozi	VE-15T	15kg	15	10	0,108
4	Os-15	Mexanik tarozi	RP-500G13	500kg		140	1,28
5	Os-68	Pul sanash mashina	CDB-2V/1	300 dona	85	2	0,25
6	Os-75	Siferblatli tarozi	RN-10S13	10kg	-	5	0,55

16-jadval

Univermag savdo magazini elektron texnikasi tarkibiy qismi 2020 yil

№	Inven-tar	Jihoz nomi	Tavsifi
---	-----------	------------	---------

	nome-ri		markasi	Unum-dor	El.kuv-v Vt	Massas kg	Egallag yuzasi r
Elektron texnikasi							
1	OS-9	Nazorat kassa apparati	AMS-100	70	35	5	0,019
			AMS-100F	180	25	5	0,109
2	Os-12	Kassa apparati	Elektroni	10seks		10	0,41
3	Os-80	Elektron tarozi	VE-15T	15kg	15	10	0,108
4	Os-69	Terminal	NURIT302	14400bit	2,2	400	0,72
5	Os-95	Kompyuter	IBM	4GB	60	3	0,6
6	Os-15	Mexanik tarozi	RP-500G13	500kg		140	1,28
7	Os-68	Pul sanash mashinasi	CDB-2V/1	300 dona	85	2	0,25
8	Os-75	Siferblatli tarozi	RN-10S13	10kg	-	5	0,55

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, savdo korxonasida innovatsion reja asosida zamonaviy terminal NURIT302 va IBM kompyuter olinib savdoda kullangan va savdo ishlari ancha jonlangan.

Agar biz univermagning elektron texnikasini 2018 yilgisini bazaviy deb olib 2020 yildagisini yangilangan holati deb kabul kilib uning baza va yangi jihozlar bo‘yicha yillik iqtisodiy samaradorlikning yillik ishlab chiqarish maxsulotga keltirilgan xarajatlar bo‘yicha hisobini bajaramiz. Ushbu hisob xam yuqorida qo‘llanilgan korxonona iqtisodiy samaradorligini hisoblash metodi asosida olib borildi. Korxonada elektron texnikasini yangilash bo‘yicha xarajatlar va uning yillik samaradorligining jamlanma hisobi 17 – jadvalda keltirildi.

17 -jadval

Keltirilgan xarajatlar va yillik samaradorligining jamlanma hisobi

	Ko'rsatkichlar	Kiyoslash varianti	
		bazaviy	yangi
1	Asosiy fondga kuyilmalar umumiy xajmi	(1.5)9654,3	(3.6)8770,6
2	Asosiy fondga keltirilgan kapital kuyilma $E_p \times K$ ($E_p=0,15$)	1448,1	1315,6
3	Yillik maxsulot xajmiga kunlik xarajatlari	(2.11)11995,6	(4.7) 11527,8
4	Yillik maxsulot xajmiga keltirilgan xarajatlar	13443,7	12843,4
5	Yillik samaradorlik	-	600,3

Ushbu hisobdan kuriniyaptiki birgina ikki zamonaviy elektron texnikaning olinishi bilan yillik samaradorlik 600,3 ming sumga oshgan. SHuning uchun korxonadagi boshqa savdo jihoz larini xam shu yul bilan almashib yillik samaradorlikni oshirish mumkin ekan. SHu bilan birga korxonada zamonaviy savdo jihoz lari bilan turli xildagi kulayliklar vujudga keladi.

Albatta, bu samaradorlikdan boshqa korxonaning zamonaviyligi, korxonada ko'rsatilayotgan xizmatlarning madaniyati, xizmat darajasi, istemolchilarga va xizmat kiluvchi xodimlarga birkancha kulayliklar paydo buladi. SHuning uchun xam kornalarda muntazam ravishda jihoz larning yangilanishi olib borilishi kerak.

4.2. Univermagdagi mebellar va inventarlarning yangilanishi va savdo samaradorligini oshirish chora tadbirlari.

Savdo korxonalari mebellari undagi jihozlarning asosiysi hisoblanadi. Chunki, uning korxonada faoliyatiga mosligi, hozirgi zamon servis talabiga javob berishi va o'zining tuzilishi, dizayni bilan korxonada haqidagi umumiy tasavvotni tashkil etib, uning imidjini belgilaydi. SHuning uchun savdo korxonalari mebellari qulay, komfort va o'zining tashqi ko'rinishi, uslubi, shakli bilan umumiy ko'rinishga mos bo'lishi kerak. Hamma mebellar tuzilishi bo'yicha mustahkam bo'lishi lozim, chunki ular har kuni juda ko'p marotaba ekspluatatsiya qilinadi.

Mebellarning qulayligi, ularning antropometrik talablari qanchalik mos ekanligi, ya'ni mebelning balandligi, chuqurligi va eni, egilish burchagi va boshqa o'lchamlarining o'rtacha qabul qilinganligini inson o'lchamlariga to'g'ri kelishi bilan belgilanadi.

Hisobot davrida korxonaning asosiy fondi fakat mebellar va inventarlarning yangilanishi natijasida asosiy fond qiymati 32,2 foizga oshgan, korxonada boshqa katta uzgarishlar bulmaganligi sababli va mebellar va inventarlarning yil davomida olingan summasini aniqlash mumkin bulmaganligi sababli biz bu uzgarishni aynan shular hisobida deb hisoblaymiz. Ularning son mikdorida uzgarganini kuyidagi jadvallarga keltiramiz.

18 -jadval

Korxonada mebellar sonining hisobot yilidagi holati

№	Savdo mebellar nomi	tipi	soni	Yillar	
				20118	2020
1.Ofis mebellari					
1	suriladigan tumba		4	4	4
2	tumba;		5	5	5
3	kreslo;		3	2	3
4	kitob shkafi;		2	2	2
5	g'ildirakli		-	-	-
6	tumbochka;				
7	kiyim shkafi;		1	1	1
8	javonlar;		-	-	-
9	kompyuter stoli;		1	-	1

10	stullar;		6	4	6
11	temir shkaf (seyf);		1	1	1
12	antresol;		-	-	-
13	ofis tumbasi		-	-	-
14	ishchi stol;		4	2	2
2.Savdo zalining mebellari					
1	prilavka;		8	4	8
2	vitrina;		6	2	6
3	stellaj;		12	6	12
4	pavilon;		-	-	-
5	kiyimosgich;		3	1	3
6	oyna;		2	1	2
7	plechikli;		-	-	-
8	kiyib ko‘rish kabinasi;		1	1	1
9	troslar;		-	-	-
10	poldagi korzina;		6	3	6
11	pufiklar;		4	2	4
12	manekenlar;		2	-	2
13	ekonompanellar;		-	-	-
14	djoker trubalar sistemasi;		-	-	-
3.YOrdamchi-omborxonona mebellari					
1	stellaj;		6	3	6
2	tagliklar;		10	6	10
3	ishchi stol, stul;		1	1	1
4	shkaf;		1	1	1
5	inventar stellaji;		1	1	1
6	inventar shkafi;		-	-	-
7	devor kronshteyni;		-	-	-
8	yuk konteynerlari.		6	3	6

19-jadval

Korxonalar inventarlari sonining 2018-2020 yy.holati.

№	Savdo korxonalar inventarlari	Tipi	soni	yillar	
				2018	2020
1.Savdo zali inventari					
1.1O‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish savdo zali inventarlari					
1	- konteyner- harakatli		4	2	4
2	Konteynerlar		11	5	11
3	- non-lotogi		26	20	26
4	- non-konteyneri		2	-	2
5	- qadoqlangan va dispers maxsulot-lar konteyneri		5	3	5
6	- aravacha		5	3	5
1.2.Oziq-ovqat mahsulotlari savdosidagi inventarlar					
1	- go‘sh boltasi		2	1	2
2	- suyak arrasi		-	-	-
3	- go‘sh kundasi		1	1	1
4	- bo‘llash taxtasi		6	3	6
5	- ilgichlar		18	10	18
6	- pichoqlar		8	6	8
7	- musat		-	-	-
8	- yog‘ bo‘llagich		-	-	-
9	- latoklar		17	6	17
10	- savdo sanchiqi		6	4	6
1.3.Sanoat mollari savdosidagi inventarlar					
1	kiyim osgich		28	20	28
2	- kronshteynlar		-	-	-

3	- kiyim ushlagich		32	18	32
4	- poyafzal				
5	ushlagich		38	24	38
6	- poyavzal o'lhagich		1	1	1
7	- shpagat kesgich		-	-	-
8	- shpagat o'lhagich		-	-	-
9	- kleyli lentalar (skoch)		5	5	5
1.4.Reklama-ko'rgazma va boshqa inventarlar					
1	tagliklar		-	-	-
2	- sig'imlar		-	-	-
3	- korzinalar		2	-	2
4	- vertushka		-	-	-
5	- lozali karzinalar		-	-	-
6	- kassetalar		-	-	-
7	- planshetlar		-	-	-
8	- latoklar		14	6	14
9	- kitob stendi		2	1	2
10	- dekorativ-panjara		-	-	-
2.Savdo omborxonasi, yordamchi xonasi va umumiy inventarlar					
2.1.Tara va o'ramlarni ochish inventarlari					
1	ombur (qisqich)		2	1	2
2	- xalta ochish				
3	pichog'i		1	1	1

4	- naboyka		1	1	1
5	- boltacha		2	1	2
6	- boltacha		1	1	1
7	- mix sugʻirgich		1	1	1
8	- richak		-	-	-
9	- qaychi		2	2	2
10	- yumshoq tara		-	-	-
2.2.Tovar oʻlchami va sifatini tekshi-rish, yordamchi inventar					
1	- ovaskol		-	-	-
2	- namuna olgich		-	-	-
3	- vinoskop		-	-	-
4	- non tekshirish				
5	sanchqi va kurakcha		2	1	2
6	- lupa		-	-	-
7	- elektr asbob tekshirgich		1	1	1
8	- yumshoq metr		4	3	4
2.3.Xonalarni yigʻish va sanitariya qayta ishlov inventari					
1	axlatyigʻgich		2	1	2
2	- axlat urnasi		6	2	6
3	- kuldonlar		1	1	1
4	- qogʻoz uchun korzina		8	6	8
5	- chelaklar		14	9	14

6	- oyna yuvgich		-	-	-
7	- devor yuvgich		-	-	-
8	- latta ushlagich		1	1	1
9	- shetkalar		3	2	3

Savdo korxonasiidagi yangi mebellarning kushilishi sababli sarflangan xarajatlar va yillik samaradorlik hisobi yuqorida keltirilgan metodika asosida bajarildi va natijasi 20 jadvalda keltirildi.

20-jadval

Keltirilgan xarajatlar va yillik samaradorligining jamlanma hisobi

	Ko‘rsatkichlar	Qiyoslash varianti	
		bazaviy	yangi
1	Asosiy fondga kuyilmalar umumiy xajmi	5069	23638
2	Asosiy fondga keltirilgan kapital kuyilma $E_{p \times K}$ ($E_p=0,15$)	760,3	3545,7
3	Yillik maxsulot xajmiga kunlik xarajatlari	9554,1	8058,12
4	Yillik maxsulot xajmiga keltirilgan xarajatlar	10314,1	11603,8
	Yillik samaradorlik	-	1289,7

Savdo korxonasiidagi mebellar va inventarlarning kisman yangilanishi bilan yillik samaradorligi 1289,7 ming suiga teng bular ekan, Albatta bunday yangilanish korxonaning boshqa jihoz lari guruxi bo‘yicha xam olib brilsa korxonaning klgusidagi istiqbolli rivojlanishini belgilash mumkin buladi.

5. “Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasi xavfsizligi

5.1. Mehnat muhofazasi qonuniga royiya etishni taminlash

Hayot faoliyati xavfsizligi mehnat muhofazasining huquqiy, qonuniy asosini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va turli vazirliklarning ko'rsatmalari va buyruqlari tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida (1992 il 8 dekabr): Oliy Majlisining vakolatlariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining umumiy yoki qisman safarbarlik e'lon qilish, favqulodda holat joriy etish, uning muddatini uzaytirish va to'xtatish to'g'risidagi farmonlarini tasdiqlash kiradi (78-modda).

Mahalliy hokimiyat organlarning Konstitutsiyamiz tomonidan belgilangan vazifalari qatoriga jumladan quyidagilar kiradi:

- qonuniylikni, huquqiy-tartibotini va fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash;
- mahalliy byudjetni shakllantirish va uni ijro etish, mahalliy soliqlar, yig'imlar belgilash, byudjetdan tashqari jamg'armalar hosil qilish;
- atrof muhitni muhofaza qilish (100-modda).

Konstitutsiyada eng avvalo inson huquqlarini himoya qilish ko'rsatilgan bo'lsa, shu bilan bir qatorda iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar ham himoyalangan asosi berilgan.

Yurtimizda fuqaro mehnati muhofazasini O'zbekiston Respublikasi «Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida» qonuni (1993 y. 6 may), Mehnat Kodeksi (1995 yil 21 dekabr, №161-1), «Oldi sottiidagi baxtsiz hodisalarni va xodimlar salomatligining boshqa xil zararlanishini tekshirish va hisobga olish to'g'risida Nizom» (Vazirlar Mahkamasi 1997 yil 6 iyun, 286-qaror) va turli davlat standartlari va ko'rsatmalari asosida huquqiy asosi yaratilgan. O'zbekiston Respublikasi «Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida»gi Qonun jami 5 bo'lim, 29 moddadan iborat bo'lib, oldi sotti usullari, mulk shaklidan qat'iy nazar mehnatni

muhofaza qilishni tashkil etishning yagona tartibini belgilaydi hamda fuqarolarning sog'ligi va mehnatini muhofaza qilinishini ta'minlashga qaratilgan.

Qonunning birinchi umumiy qoidalar bo'limida (jami 7 modda): Mehnatni muhofaza qilish – bu tegishli qonun va boshqa me'yoriy hujjatlar asosida amal qiluvchi, insonning mehnat jarayonidagi xavfsizligi, sihat-salomatligi va ish qobiliyati saqlanishini ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy, texnikaviy, sanitariya-gigiyena va davolash-profilaktika tadbirlari hamda vositalari tizimidan iborat deyilgan (2-modda).

Mehnatni muhofaza qilinishini ta'minlash (2 bo'lim, 8-15 moddalar)da me'yoriy ta'minlash, muhofaza talablariga rioya qilish, mutaxassislarni tayyorlash, moliyaviy ta'minlash, iqtisodiy manfaatdorlik, xavfsiz sharoitlarni ta'minlash, muhofaza xizmatlari va ijtimoiy sug'urta haqida aytilgan.

Agar qonunning 3 bo'limida ishlovchilarning mehnatini muhofaza qilishga doir huquqlarini ro'yobga chiqarishdagi kafolatlar (16-21 moddalar) keltirilgan bo'lsa, 4 bo'limda davlat va jamoatchilik nazorati (22-24 moddalar) va so'nggi 5 bo'limda qonun va me'yoriy hujjatlarni buzganlik uchun javobgarligi ko'rsatib o'tilgan. Ushbu qonundan kelib chiqqan holda Mehnat Kodeksida to'liq XIII bob «Mehnatni muhofaza qilish» deb atalib, undagi talablar 211-223 moddalarida ko'rsatilgan.

Ushbu ikki mehnatni muhofaza qilish asosiy hujjatlar asosida, ishlab chiqilgan Nizomda (4 bo'lim, ilovalardan tashkil torgan) oldi sottidagi baxtsiz hodisalarni va xodimlar salomatligining boshqa xil zararlanishini tekshirish va hisobga olish to'g'risida aniq tadbir va choralar, qoida va ko'rsatmalar ishlab chiqilgan.

“Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasi «Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida»gi Qonun asosida oldi sottidagi inson sog'ligi uchun zararli bo'lgan omillarni bartaraf qilish, baxtsiz hodisalarning oldini olish va ish joylarining sanitariya –gigiyenik jihatdan qoniqarli holatda bo'lishi uchun barcha zarur chora – tadbirlarni ko'rish mas'uliyati ma'muriyat zimmasiga yuklatilganligi ko'rsatib o'tilgan. Kasbiy zararliliklar mavjud bo'lgan hududlarda mehnat qiladigan ishchilar

uchun qisqartirilgan ish kuni, qo'shimcha dam olish kunlari joriy etilishi, zararli ish joylarida ishlaganlarga, ya'ni juda issiq haroratli, sovuq, zax va sog'liq uchun zararli sharoitda mehnat qilayotganlar uchun maxsus ustama haq hamda himoya kiyimlari berilishi ko'zda tutiladi. Kasbiy kasalliklarning oldini olish, ishchilarning sog'ligini mustahkamlash maqsadida ularni o'rnatilgan tartibi joriy etilgan.

“Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasi ishchi va xizmatchilar ishining xavfsizlik darajasi, shuningdek, xizmat malakasi ishchining staji, lavozimidan qat'iy nazar ishga qabul qilinganda belgilangan muddatlarda texnika xavfsizligi bo'yicha yo'riqnomalar bilan tanishtirilishi shart. Yo'riqlantiruv ikki: kirish va ish joyidagi turlardan tashkil toradi.

Kirish yo'riqlantiruvi texnika xavfsizligi, yong'in xavfsizligi va tibbiyot xizmat xodimlari tomonidan o'tkaziladi. Unda yangi ishga kirayotgan ishchini mazkur korxonaning ichki tartib-qoidalari, shu jarayonning o'ziga xos zararli xususiyatlari, texnika xavfsizligi me'yorlarini bajarish majburiyati, shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish va baxtsiz hodisa ro'y berganda birinchi yordam ko'rsatish usullari bilan tanishtiriladi.

Ish joyidagi yo'riqlantiruv sex boshlig'i yoki navbatchi boshliq ishtirokida usta yoki sardor tomonidan o'tkaziladi. Bunda ishchi bajaradigan vazifasi, ish joyi texnika xavfsizligi yo'rig'i bilan tanishadi. Yo'riqlantiruvdan o'tgan ishchi 10 kun ichida tajribali ishchi nazoratida ish o'rganadi. Ishlash bilimi komissiya tomonidan qoniqarli deb baholangan ishchi mustaqil ishga qo'yiladi. O'tkazilgan barcha yo'riqlantiruv maxsus jurnal va ishchining shaxsiy varaqasiga yozib qo'yiladi.

Korxonadagi barcha ishchilar uchun olti oyda kamida bir marotaba ish joyidagi yo'riqlantiruv qaytarib turiladi. Texnologik jarayon o'zgarganda, korxonaga yangi mashina va agregatlar o'rnatilganda, sexda zaharlanish va baxtsiz hodisalar tufayli shikastlanuvchilar ko'raysa, unda rejadan tashqari yo'riqlantiruv o'tkaziladi.

5.2.Savdo korxonalarida elektr va yong'in xavfsizligini taminlanganligi

Yonuvchi modda bilan havodagi kislorodning o'zaro ta'siri natijasida juda tez kechuvchi va ko'r miqdorda issiqlik ajralib chiquvchi kimyoviy reaksiyaga *yonish* deyiladi. Ko'r hollarda yonish yonuvchi modda zarrachalarining nurlanishi bilan birga kechadi. Yong'in hosil bo'lishi va davom etishi uchun yonuvchi modda (qattiq, suyuq yoki gazsimon), oksidlovchi modda (oddiy sharoitda oksidlovchi modda vazifasini havodagi kislorod o'tashi mumkin) va yondiruvchi manba (uchqun, ochiq alanga va cho'g'langan narsa) mavjud bo'lishi kerak. Shuni aytish kerakki, havodagi kislorod miqdori 15%dan yuqori bo'lgandagina oksidlovchi vazifasini bajara oladi, undan rast konsentratsiyada esa yonish sodir bo'lmaydi. Bundan tashqari, oksidlovchi modda vazifasini tegishli sharoitlarda xlor, brom, kaliy va boshqa moddalar ham o'tashi mumkin.

Xavfliligi bo'yicha barcha modda va ashyolarni quyidagi turlarga bo'lish mumkin: yonmaydigan, yonish yoki yonish va rortlash xavfi mavjud hamda rortlash xavfi mavjud moddalar.

Yonish jarayoni to'xtashi uchun oksidlanish-tiklanish ekzotermik zanjir reaksiyasi tuzilishi kerak. Bu reaksiyada to'xtashning fizik hamda kimyoviy usullari qo'llaniladi.

Fizik usullari: alangani yonuvchi modda yuzasidan uzib tashlash, yonuvchi modda yuzasi haroratini alanganlanish haroratidan rasaytirish, oksidlovchi modda (kislorod) konsentratsiyasini kamaytirish (ko'rincha yonmaydigan gazlar konsentratsiyasini oshirish hisobiga) va yonuvchi modda bilan oksidlovchini bir-biridan ihotalash.

Kimyoviy usullar: yonish reaksiyasini tormozlash hisobiga amalga oshiriladi.

Hozirgi raytda ko'rik hosil qilish unumdorligi katta bo'lgan ko'rik generatorlari (GRS-200, GRS-600 va GRS-2000) qo'llanilmoqda.

Ko'rik hosil qiluvchi qorishma markazdan qochma rurkagichga uzatiladi. Qorishmaning tomchilari qobiqda konfuzor orqali tashqaridan kelayotgan havobilar aralashadi. Bu aralashma metall to'r kataklaridan o'tib karraligi 80 ga teng bo'lgan ko' hosil qiladi va yonayotgan yuzalarga yo'naltiriladi.

O't o'chiruvchi asboblarda dastlabki o't o'chirish vositasi bo'lib, yong'inning boshlang'ich davrida, uning kuchayib, tarqalib ketmasligi uchun ishlatiladi. GOST 12.2.047-80 «O't o'chirish texnikasi. Atama va qoidalar»da o't o'chiruvchi moddaning turiga qarab quyidagi xillarga bo'linadi:

1. Suyuqlik vositasidagi (faol yuzali moddalar qo'shilgan suv yoki turli kimyoviy birikmalarning suvdagi eritmalari); karbonat kislotali (suyultirilgan karbonat dioksidi); kimyoviy-ko'rikli (kislota va ishqorlarning suvdagi eritmasi); havo-ko'rikli (ko'rik hosil qiluvchi moddalarning suvdagi eritmasi bilan siqilgan karbonat angidrid gazi yoki havoning aralashmasi); xladonli (galloidlangan uglevodorod asosidagi kukunli moddalar – bromli etil, xladon va boshqalar); kukunli (karbonat ikki oksidli soda asosidagi quruq kukunlar); aralashma holdagi (kukunlar va ko'rik hosil qiluvchilar).

2. O't o'chiruvchi moddaning miqdori va o'lchamlari bo'yicha – kam hajmli (hajmi 5 litr, 10 litrli), ko'chma va hajmi 25 litrdan kam bo'lmagan stasionar uskunalarda.

“Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasida xom ashyoni olib kelish, ishlatiladigan xom ashyosi, sotadigan mahsuloti va joylashgan binosining konstruksiyasi hisobga olingan holda yong'in chiqishga, rortlashga va yong'in chiqqan taqdirda uning tarqalishiga, shuningdek yong'inning asoratiga asoslangan holda yong'inga va rortlashga xavflilik darajasi belgilangan.

“Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasida yong'in xavfi birinchi navbatda, u yerda ishlatilayotgan xom ashyoning va chiqarilayotgan mahsulotning yong'inga xavflilik darajasi bilan o'lchanadi. Shuning uchun ham korxonalarni kategoriyalarga ajratganda ishlatilayotgan moddalarning fizik-kimyoviy xususiyatlari hisobga olinadi.

Korxonada yong'inga qarshi kurash ishlarini shu korxonalarning yong'inga xavflilik darajasiga qarab, korxonada ma'muriyati belgilaydi. Agar korxonada yong'in xavfli bo'lsa, unda yong'inga qarshi kurash bo'limi tashkil qilinadi. Bunday bo'lim o'zining maxsus yong'inga qarshi kurash komandalari tashkil qiladi.

Hozirgi vaqtda davlat yong'inga qarshi kurash nazoratini Ichki ishlar vazirligining yong_undan muhofaza qilish bosh boshqarmasi amalga oshiradi. Uning asosiy vazifasi korxonalarda yong'in va rortlashga olib keladigan sabablarni yo'qotishga qaratilgan tashkiliy va texnik chora-tadbirlarni ishlab chiqish va ularni amalga oshirishdan iboratdir.

“Urgut Fayz Savdo” MCHJ korxonasida ham yuqoridagi nazorat organlari vazifalariga amal qilgan holda yong'in xavfsizligi bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Xulosa va takliflar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev Oliy Majlisga Murojatnomasida. (25.01. 2020) O‘zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni uchun faqat jadal islohotlar va innovatsiyani qo‘llash bilan erisha olishimiz takidlangan. Murojatnoma asosida tuzilgan O‘zbekiston Respublikasining 2035 yilgacha rivojlanish Strategiyasining konsepsiyasining kabul kilinishi: iqtisodiyotni rivojlantirish yuqori texnologiyalar va eksportga yunaltirilgani , sanoat industriyasiga barkaror utish, innovatsiyalar va texnologiyalarni barcha soxada rivojlantirish, fan va texnologiyalarni joriy etish va boshqalar anik ko‘rsatilgan. SHuning uchun innovatsiyaga bagishlangan bizning tadqiqot mavzuimiz dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadidan kelib chikgan xolda, Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarini aniqlanib, Samarqand viloyati «Urgut shaxri Urgut Fayz Savdo» MCHJ korxonasining innovatsion yangilanishi bilan korxonaning samaradorligini oshirish mumkinligi ko‘rsatib berildi.

Magistirlik dissertatsiyasida kuyidagi ishlar bajarilib yangiliklarga erishildi:

1. Innovatsion texnologiyalar mohiyati va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni o‘rganilib uning iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari belgilandi.

Ma’lumki, “innovatsiya” (ingl.innovation yangilik kiritish, novatorlik) deganda modernizatsiyaning bosh omili yangi jarayon, mahsulot yoki xizmatning “yangiligiga berilgan investitsiya” natijasida amaliyotga tadbirini tushunamiz. SHuning uchun, modernizatsiyalashdagidek innovatsion jarayonning (faoliyati) rivojlanishiga ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy, intellektual va texnik - texnologik va boshqa omillar ta’sir etadi.

Biz, Samarqand viloyatidagi umumiy ovqatlanish savdo korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillarining: ularni rivojlantiruvchi va to‘siq buluvchi omillarini aniqlandi. Buning uchun, Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalarining tanlab olingan 191ta umumiy ovqatlanish korxonalarining (restoran, oshxona, kafe va choyxonalar) innovatsion holatini aniqladik. Samarqand viloyat umumiy ovqatlanish korxonalarining modernizatsiya

innovatsion holatini va unga ta'sir etuvchi faktorlarini aniqlashda asosiy e'tiborni iqtisodiy, ishlab chiqarish (texnik texnologik) va boshqa omillarga qaratdik. Innovatsion holatni aniqlashda biz so'rov metodini qo'lladik

So'rovga jami 17 faktorni uch guruxga : iqtisodiy (6ta faktor), ishlab chiqarish (6 ta faktor) va boshqa turdagi (5 ta faktor)lar ko'rildi. Samarqand viloyati umumiy ovqatlanish korxonasi innovatsion faoliyatiga to'sqinlik etuvchi faktorlar 2019 yili holati bo'yicha o'tkazilgan so'rov natijalari bo'yicha aniqlandi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatyaptiki, ko'pchilik korxonalar iqtisodiy faktorlardan «o'z mablag'ining innovatsion faoliyatga etishmasligi»ni ko'rsatishdi. So'rov natijalarini tahlil etishda biz takdim etilgan innovatsion faoliyatga qarshilik ko'rsatayotgan faktorlar darajasidan salmoqlik koeffitsienti bilan ranjirovkalash metodini qo'lladik.

Karshilik indekslni ichida maksimal darajadagisi «korxonalar pul mablag'ining etishmasligi» ($I_{o'rt}=68,08\%$). Undan so'ng «yangilikni kiritish yuqori qiymatliligi» ($I_{o'rt}=59,9\%$) va «davlat tomonidan moliyaviy yordamning kamligi» ($I_{o'rt}=39,66\%$) ko'rsatildi. Haqiqatdan xam mablag' resursining etishmasligi korxonaning qo'shimcha investitsiyalarga muhtojligini va bojarilgan hisob natijalari tasdiqlaydi;

2. Urgut shahar ““Urgut Fayz Savdo” MCHJ ” qarashli savdo korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish omillari: ularni rivojlantiruvchi va to'siq buluvchi omillari aniqlandi.

So'rovning samaradorligi va anikligini oshirish maksadida innovatsion qarshilik faktorlari 17 dan 8 tagacha kamaytirildi va yana 6 ta rivojlantiruvchi faktorlar berildi. Natijalarni baxolashda reyting metodi kullanildi. Baholangan faktorlar ichida korxonalar o'z mablag' resurslarining etishmasligi (reyting 2,7) va yangi mahsulotga bo'lgan talabning pastligi (2,5) nisbatan baholandi. Xuddi shuningdek reyting ko'rsatkichlari korxonada malakali mutahassislar va yangi texnika va texnologiyalar xakidagi axborotning etishmasligi (reyting 1,3 va 1,4) tasdiklandi.

3. Korxonalarining iqtisodiy samaradorligini hisoblash metodi takomillashtirildi. Bunda, jihoz larini yangilari bilan almashtirilganda korxonada iqtisodiy samaradorligi kanday uzgarishini hisoblash metodiga undagi jihoz lar znergetik xarajatlarini hisoblash da jihoz larni guruxlash, ya'ni mexanik, issiklik, sovtush, yuvish-tozalash va savdo jihoz lari va boshqalarga bulish bilan , ulardagi znergetik sarfni aloxida –aloxida hisoblash taklif etildi.

4. Urgut Fayz Savdo” MCHJga qarashli ”Baxor” savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi jihoz laari va savdo elektron vositalari, mebellar va inventarlarning kisman yangilanishi bilan samaradorligi oshganligi hisoblab chikildi.

Hisoblash lar natijasi shuni ko'rsatdiki ovqatlanish korxonasi bulmish oshxonadagi fakat mavjud issiklik jihoz larini kisman zamonaviy jihoz larga almashtirilishi natijasida yillik iqtisodiy samaradorlik 2384,6 ming sumga teng bulishi ko'rsatildi. SHu bilan bir katorda korxonada ishlab chiqarish sharoiti zamonaviylashadi, bir kator kulayliklar vujudga keladiki bu uning rivojlanish sarf xarajatlarni kiska muddatda koplaydi.

Xuddi shuningdek, salqinlovchi jihoz larning kisman yangilariga almashtirilishi yillik samaradorligi 1289,7 ming suiga teng bular ekan, Albatta bunday yangilanish korxonaning boshqa jihoz lari guruxi bo'yicha xam olib brilsa korxonaning klgusidagi istiqbolli rivojlanishini belgilash mumkin buladi degan taklif kiritildi.

Ushbu metodda bajarilgan hisob kitoblar natijasi shuni ko'rsatdiki savdo korxonasi bulmish bufetdagi jihoz larni kisman avtomatlarga almashtiriliqi yillik 477,2 ming sum iqtisodiy samaradorlikga ega bulish mumkin. Xuddi shuningdek savdo jaraenidagi kul mexnati engillashtiriladi va savdo jarayoning madaniy darajasi oshadi. SHuning uchun xam ushbu metod bilan korxonaning boshqa tarmoklarini modernizatsiyalash ularning yanada samarali ishlashiga sababchi buladi degan tavsiya berildi..

Korxonadagi elektron texnika vositalarining kisman yangilanishi bilan boglik olib borilgan hisobdan kuriniyaptiki, birgina ikki zamonaviy elektron

texnikaning yangilanishi bilan yillik samaradorlik 600,3 ming sumga oshar ekan. SHuning uchun korxonadagi boshqa savdo jihoz larini xam shu yul bilan almashib yillik samaradorlikni oshirish mumkin ekanligi va shu bilan birga korxonada zamonaviy savdo jihoz lari bilan turli xildagi kulayliklar vujudga kelishi ko'rsatildi.

Albatta, bu samaradorlikdan boshqa korxonaning zamonaviyligi , korxonada ko'rsatilayotgan xizmatlarning madaniyati, xizmat darajasi, istemolchilarga va xizmat kiluvchi xodimlarga birkancha kulayliklar paydo buladi. SHuning uchun xam korxonalarda muntazam ravishda savdo korxonasidagi mebellar va inventarlarning kisman yangilanishi bilan yillik samaradorligi 1389,9 ming suiga teng bular ekan,

Umuman olganda Urgut Fayz Savdo" MCHJga qarashli "Baxor" savdo markazidagi umumiy ovqatlanish oshxonasi jihoz laari va savdo elektron vositalari, mebellar va inventarlarning kisman yangilanishi bilan jami 5541,4 ming sum (2384,6 +1289,7 +477,2 +1389,9) samaradorligi oshganligi hisoblab chikildi. Albatta bunday yangilanish korxonaning boshqa jihoz lari guruxi bo'yicha xam olib brilsa korxonaning klgusidagi istiqbolli rivojlanishini belgilash mumkin buladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHAT

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasida 2006-2010 yillarda xizmat ko‘rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish to‘g‘risida» - Xalq so‘zi 2006yil 18 aprel
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasida 2006-2010 yillarda xizmat kursatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish tugrisida» - Xalq so‘zi 2007yil 22 may
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar Strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni\\ lex.uz
4. SHavkat Mirziyoev. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent.: O‘zbekiston, 2017. B.485
5. “O‘zbekiston Respublikasining 2035 yilgacha rivojlanish Strategiyasining konsepsiyasi” [uzbekistan2035.uz > wp-content > uploads > 2019/05](http://uzbekistan2035.uz/wp-content/uploads/2019/05)
6. Terexin V.I. Povyshenie effektivnosti proizvodstva novoy texniki.Moskva ”Ekonomika”1987.-S.8-50
7. SHalun V.I. Obshchestvennoe pitanie-na novyy texnicheskiy uroven.Moskva «Ekonomika» 1987. S.24-84
8. Lvov YU.A.”Osnovq ekonomiki i organizatsii biznesa”.-S.Peterburg – MGP “FORMIKA”.-1992 -384s
9. Samuelson P.”Ekonomika”1 tom .M.:NPO “Algan” VNISCHI 1992 g – 335 str.
10. Raitskiy K.A.Ekonomika predpriyatiya.Uchebnik.-M.:IVS «Marketing».2003.s.683
11. Emelyanova T.V. Ekonomika obo‘estvennogo pitaniya g‘Minsk .Vysshaya shkola.2003
12. Efimova O.P.Ekonomika obshchestvennogo pitaniya.Minsk.Novoe znanie,2008.s.348

13. Pardaev M.Q.Isroilov J.I.G‘apparov A.Q.Xizmat ko‘rsatish sohasida iqtisodiy tahlilni takomillashtirish muammolari. Risola.Samarqand.” Zarafshon”,2009. 66 b.
14. .Ivatov I.Restorannoe xozyaystva v turistichekoy sfere.Uchebnoe posobie. - T.:TGEU,1998. G‘ s131.,Savdoda marketing faoliyati.Monografiya.T.:TDIU,2004.
15. Muxammedov M.M. i dr.Ekonomika torgovli.Samarqand.1998.s.282
16. Tuxliev I.S. va boshqalar. Turizmni rejalashtirish. Darslik.T.:”Iqtisod - moliya”, 2010- 264 b.,Turizm asoslari.O‘quv qo‘llanma.Samarqand, 2010
17. Aslanova D.X.Trudoyomkost produkcii obshestvennogo pitaniya i rezery eyo snijeniya:avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata ekonomicheskix nauk.g‘ Kiev .1992-s.20.
18. Abdullaev YO.A. Statistikaning umumiy nazariyasi.Darslik .T.:”O‘qituvchi”, 1993-240b.Bozor iqtisodiyoti asoslari:T.:”Mehnat”, 1997- 432b., Makroiqtisodiy statistika.-T.:”Mehnat”,1998.-382b. Statistika nazariyasi.- T.:”Mehnat”,2000.-448b., Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari.-T.:”Mehnat”, 2002.-215b.
19. Abdukarimov B.A.Ichki savdo iqtisodiyoti-T.:”Fan va texnologiya”,2 tom 2008.-224b.
20. SHaripov T.S.Umumiy ovqatlanish korxonalari samaradorligini oshirishning tashkiliy iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish (Samarqand viloyati misolida):iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati.Samarqand 2010y
21. Bochkareva T.A. Zarubejniy orit gosudarstvennogo strategicheskogo urravleniya innovatsiyami. M.: «Rersrektiva», 2007g.
22. Vcherashniy R., Suxarev O. Innovatsii — instrument ekonomicheskogo razvitiya // Investitsii v Rossii. 2006. № 10. S.28.
23. Voronin S.A. Sovershenstvovanie mexanizmassenoobrazovaniya i nalogooblojeniya kak rredrosilka ustoychivogo razvitiya ekonomiki.T., 2016.

24. Voronin S.A. Nalogooblojenie kak instrument stimulirovaniya innovatsiy. // «Obshestvennie nauki v Uzbekistane», №1, 2016g., s.29-34.
25. Giryanskiy V. Innovatsionnie itogi. O revvoy respublikanskoy yarmarke innovatsionnix idey i rroektov. Ekonomicheskoe obozrenie.2015. №5. 48s.
26. Djumaboev A.B. i dr. Nekotorie innovatsionnie rroblemi integratsii vuzovskoy nauki s malimi i rromishlennimi rredrriyatiyami. Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni Muvofiklashtirish qo'mitasi. : 6-8 oktabr, Toshkent.2015.109b.
27. Glazev S.YU. Razvitie Rossiyskoy ekonomiki v usloviyax globalnix texnologicheskix sdvigov.M.: Nauka, 2017g
28. Glazev S., Ayufova Z. Rossiya i VTO: rreimushestva i roteri. //Nash sovremennik. 2005. № 2.
29. Glazev S.YU. Mirovoy ekonomicheskij krizis kak rrotsess zamesheniya dominiruyushix texnologicheskix ukladov. M.: Nauka, 2016
30. Gluxarev K.A. Istochniki finansirovaniya investitsionno-nnovatsionnoy deyatel'nosti. // Innovatsii. 2015. - №6.
31. Golichenko O.G. Natsionalnaya innovatsionnaya sistema Rossii: sostoyanie i ruti razvitiya. M.: Nauka, 2006.
32. Goncharova E. B. Globalizatsiya kak mexanizm formirovaniya natsionalnoy sistemi innovatsionnogo razvitiya regiona. // Innovatsii. 2007. № 7. S. 55.
33. Gracheva N.V. Sistemniy rodxod k rostroeniyu modeli makroregulirovaniya innovatsionno-investitsionnogo i obshestvennogo razvitiya. M.: Noosfera, 2005
34. Gromeko V.I. SSHA: nauchno-texnicheskij rotensial. M.: Misl, 2007.
35. Gulyamov S.S. Ilm-fan–iqtisodiy-ijtimoiy va ma'naviy-ma'rifiy yuksalish omili. T.: 2015.
36. Druker R.F. Rinok: kak viyti v lideri. Rraktika i rrinsiri. M., 1992. S. 30-45. 150
37. Dudchenko V.S. Osnovi innovatsionnoy metodologii. M.: 2001. S. 35-36

38. Zeynalova L.A. Investitsionnie rrioriteti strukturnix reobrazovaniy v rromishlennosti v usloviyax rinochnix otnosheniy. Avtoref.dis. na soisk.uch.st. k.e.n. Baku, 2005, 25 s.

39. Innovatsiya — dvijushaya sila kitayskogo obshestva v sovremennuyu eroxu. //Ekonomist. № 4. 2015 g. S. 6.

40. Irmanov A. O formirovaniy effektivnix mexanizmov vzaimodeystviya mejdu chastnim biznesom, naukoj i gosudarstvom. Nauchnie trudi mejdunarodnoy konferensii. Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni Muvofiklashtirish qo'mitasi. : 6-8 oktyabr, Toshkent.2015.88b.

41. Isoqova T., Sobirov U. Bandlik va dehqon xo'jaliklari. O'zbekiston qishloq xo'jaligi. 2001. №3. 19 – 20 b.

42. Isxakov A.,Urmanova D. Korxonalarining innvotsion faoliyatini baxolash usullari. Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni Muvofiqlashtirish qo'mitasi. : 6-8 oktabr ,Toshkent.2015.140b.

43. Kadirov A.M. i dr. Organizatsionno-ekonomicheskij mexanizm formirovaniya i realizatsii innovatsionnoy rolitiki. T.: TGTU.2005.195s.

44. Kitova G.A., CHerkasov V.V. Gosudarstvennaya rolitika v sfere nauki i novix texnologiy: novie zadachi i starie resheniya //Innovatsii. 2015. №3.S. 3.

45. Kodirova N.SH. Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotida innovatsiyalarning o'rni. Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni Muvofiqlashtirish qo'mitasi. : 6-8 oktyabr, Toshkent.2015.137b.

46. Yusurova N.M. Rroblemi aktivizatsii innovatsionnoy deyatelnosti v Uzbekistane issenovaya i nalogovaya rolitika gosudarstva //Obshestvo i ekonomika, 2007g. № 2-3, Moskva.

47. J.M.Qurbonov,M.J.Kayumov “Savdo korxonolari electron texnikaviy xolatitni innovatsiyaviy yaxshilash” maqola. “Innivatsion va raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat korsatish sohasini rivojlantirish muammolari” xxalqaro ilmiy amaliy anjuman materillari. 2020 yil 21 22 fevral.

48. J.M.Qurbonov,M.J.Kayumov “Restoranda tomlar tayyorlashda retseptur mjmuasidn foydalanish xususiyatlari va muammolari. maqola. “Innivatsion va

raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat korsatish sohasini rivojlantirish muammolari”
xxalqaro ilmiy amaliy anjuman materillari. 2020 yil 21 22 fevral.

49. <http://lex.uz> – O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari
milliy bazasi.

50. <http://www.cbu.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Bankning rasmiy
sayti

51. <http://www.fnrz.uz> – Farg‘ona neftni qayta ishlash zavodining rasmiy
sayti.

52. <http://www.gov.uz> – O‘zbekiston Respublikasining Xukumat portali.

53. <http://www.rrezident.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Rrezidentining
matbuot xizmati.

54. <http://www.ziyonet.uz> – Axborot ta’lim tarmog‘i.